

Kvinnan, Gud och kristendomen

En analys av tre läroböcker i religionskunskap för gymnasiet

Woman, God and Christianity

An analysis of three textbooks in religious studies for upper secondary school

---

Matilda Hartung

Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper

Religionsvetenskap

61-90 hp

Handledare: Sören Dalevi

Examinator: Christina Osbeck

2013-01-17

Löpnummer

”Gud bor egentligen i Jerusalem,
men han håller till mycket i himlen också.
Gud är stor och har väldigt mycket skägg
och en stor mustasch som han vippar på
och som han klipper då och då.
Han skördar som han sår.” Anna 8 år

”Gud, Jesus och den heliga ande
är egentligen en och samma person.
Det är inte så lätt att förstå.
De förstår det inte ens själva.” Stig 8 år

”Först så dog Jesus,
men sedan ångrade han sig och gick ut igen.” Nicole 5 år

”Man kan tro på kvinnor också.
Madonna med barnet är en popstjärna.
Hon har vitt hår i USA.” Johanna 7 år

(Levengood & Lindell 2011)

Abstract

The purpose of this paper is to scrutinize and analyze whether three textbooks in religious studies in upper secondary school meet the curriculum (GY11) requirements on gender equality, focusing on woman and God.

The textbooks have largely been studied from a qualitative approach, using the gender staircase (genustrappan) as a model. The result of the analysis shows that the textbooks, to a very small degree, live up to the goals regarding gender equality. In particular, the passages concerning God and the divine the textbooks seem to be in opposition to the wording on gender equality as expressed in the curriculum. At the same time, however, there are also short sections that can be seen as representative of the objectives and policies as expressed by the GY11. This is in particular true in the textbook "Söka svar" (Finding answers) where a previous normative belief (God as man) is questioned and problematized.

Key words: Christianity, Woman, God, Textbook, Feminist theology, Gender staircase

Sammandrag

Syftet med uppsatsen är att utifrån ett genusperspektiv och genom analysmodellen genustrappan, med fokus på kvinnan och Gud i kristendomskapitlet, granska och analysera huruvida tre läroböcker i religionskunskap för gymnasiet uppfyller läroplanens, GY11, formuleringar rörande jämställdhet mellan könen.

Läromedlen har i det stora studerats utifrån en kvalitativ metod. Närmare bestämt har en textanalys genomförts genom analysmodellen *genustrappan*. Resultatet av analysen påvisar att läromedlen i mycket liten grad lever upp till de uppsatta målen rörande jämställdhet. I framförallt de textavsnitt som berör Gud och det gudomliga kan böckernas texter även tyckas motarbeta de formuleringar rörande jämställdhet mellan könen som uttrycks i läroplanen. Samtidigt finns även kortare avsnitt som kan ses som representativa för GY11s mål och riktlinjer, något som framför allt framkommer i Läroboken *Söka svar* där en tidigare normativ uppfattning (Gud som man) ifrågasätts och problematiseras.

Nyckelord: Kristendom, kvinna, Gud, lärobok, feministteologi och genustrappa

Innehållsförteckning

1. IINLEDNING	7
1.2 SYFTE.....	8
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	8
2. BAKGRUND.....	9
2.1 KRISTENDOMEN – EN KORT BESKRIVNING	9
2.2 GENUS OCH GENUSFORSKNING	9
2.2.1 Genus och kön – en definition.....	9
2.2.2 Genusforskning, feministteologi och genusperspektiv på religion	10
2.2.3 Kvinnor och religion	11
2.2.4 Gudsbegreppet och det religiösa språket.....	11
2.3 ÄMNET RELIGIONSKUNSKAP.....	13
2.3.1 Historik tillbakablick.....	13
2.3.2 Läroplan och kursplan	14
2.3.3 Läroböcker och tidigare läroboksanalyser	15
3. METOD.....	18
3.1 URVAL	18
3.2 DATAINSAMLINGSMETOD	20
3.3 TEORI.....	20
3.3 PROCEDUR.....	22
4. RESULTAT	23
4.1 KVINNAN OCH KRISTENDOMEN	23
4.1.1 Människan och tron.....	23
4.1.2 Relief	26
4.1.3 Söka svar	29
4.2 GUD. FADER, MODER ELLER ENBART GUDOMLIG?.....	33
4.2.1 Människan och tron.....	33

4.2.2 Relief	34
4.2.3 Söka svar	35
4.3 Gud i bild.....	35
4.3.1 Människan och tron.....	35
4.3.2 Relief	36
5. AVSLUTNING OCH DISKUSSION	37
5.1 LÄROBÖCKERNA I RELATION TILL LÄROPLANEN	38
5.2 LÄROBÖCKERNA I RELATION TILL FEMINISTTEOLOGI	40
5.3 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER.....	42
5.4 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	43
KÄLLFÖRTECKNING	44
BILAGA 1	48
Bild 1	48
Bild 2	48

1. Inledning

Under våren 2012 skrev jag min B-uppsats i religionsvetenskap på Karlstads universitet med syftet att undersöka vilka konsekvenser olika tolkningar av bibelns skapelseberättelse kunde få ur ett genusperspektiv. Då jag skrev uppsatsen blev jag mer medveten om hur man genom tolkningar och språk kan påverka människor och uppfattningar av mänskliga egenskaper samt hur detta kan inverka på den mänskliga historien.

Personligen är jag uppvuxen i vad man kan kalla för en sekulariserad kristen kontext, och delar av den kristna tron har alltid, och kommer troligtvis alltid, att påverka mig och mitt liv. Kristendomen är idag även världens största religion (Sky 2007:53) och den bygger på en cirka 2000 år gammal tradition. Sverige kristnades för drygt 1000 år sedan (Nationalencyklopedin 2012a), och således har den kristna tron påverkat det som ofta benämns som ”den svenska kulturen” under cirka ett millennium. Det räcker att se till en svensk kalender för att bli varse kristendomens inflytande, då majoriteten av de röda dagarna går att återkoppla till den kristna religionen.

Då B-uppsatsen skrevs blev jag även mycket påverkad av Ingvild Sælid Gilhus och Lisbeth Mikaelsson (2003:224) påstående att religionen är en av de mest betydelsefulla faktorerna i samhället när det gäller hur könstillhörigheten uppfattas och kommer till uttryck i människors liv. Påståendet kopplade jag samman med min framtida yrkesroll som gymnasielärare. Kan och får jag påverka elevers uppfattning om män och kvinnor, manligt och kvinnligt? Är det mitt uppdrag att göra det? Enligt skolverket är det en lärares uppgift att påverka. Både i Lpf 94 och GY11 framgår det att det offentliga skolväsendet har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på, såsom alla människors lika värde och jämställdhet mellan kvinnor och män. Det framgår även att ingen i skolan ska utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning (Skolverket 2009a:3, Skolverket 2011b:5).

Utifrån ovanstående resonemang väcktes tanken att se till och analysera de texter som elever faktiskt möter i sin undervisning, nämligen läroböcker. Och då jag, Sverige och således även den svenska skolan är påverkad av kristendomen gjorde jag valet att fokusera på hur läroböckerna framställer kvinnan och Gud i just den religionen. Hur kan läroböckernas kristendomskapitel påverka vår syn på könen och könets egenskaper? Hur väl svarar läroböckerna upp mot skolverkets krav på jämställdhet?

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att utifrån ett genusperspektiv och genom analysmodellen genustrappan, med fokus på kvinnan och Gud i kristendomskapitlet, granska och analysera huruvida tre läroböcker i religionskunskap för gymnasiet uppfyller läroplanens, GY11, formuleringar rörande jämställdhet mellan könen.

1.2 Frågeställningar

- Förmedlar läroböckerna en jämställd bild av kvinna och man?
- Vem är och hur framställs Gud i läroböckerna?
- Kan det genom läroböckernas framställning av kvinnan och Gud uppstå problematik då det kommer till frågor rörande jämställdhet mellan kvinnor och män? På vilket sätt kan framställningen ses som problematisk?

2. Bakgrund

Följande kapitel är uppdelat i tre delkapitel; *Kristendomen - en kort beskrivning*, *Genus och genusforskning* samt *Ämnet religionskunskap*. I det förstnämnda ges en kort presentation av kristendomen. I det andra presenteras begreppen genus och genusforskning samt tidigare forskning med fokus på genus och religion. Det sistnämnda delkapitlet innehåller en redogörelse av religionsämnets historia, en sammanfattning av läroplan och religionskunskapsämnets kursplan samt en presentation av tidigare läroboksanalyser.

2.1 Kristendomen – en kort beskrivning

Den kristna religionen är cirka 2000 år gammal och dess grundhistoria finns i landet Israel. Till en början hade den kristna tron ingen omedelbar framgång, istället sågs de kristna som anhängare till en sekt och de kunde även bli förföljda (katolik.nu). Under historiens gång har kristendomen vunnit mark och anhängare, vilket resulterat i att religionen idag är världens största och man räknar med att det finns grupper av kristna representerade i alla världens nationer (Sky 2007:53).

Kristna ”övertog” och accepterade den judiska tron på en enda gud, som är världens skapare och herre. Men kristna, till skillnad från judar, bekänner sig även till Jesus (Kristus/Messias) och ser honom som samhörig med Gud och som människornas frälsare (Nationalencyklopedin 2012b). Inom kristendomen uppfattar man Gud som en, men med tre inbördes olika personer; fadern, sonen och den Helige Ande, vilket benämns som treenighetsläran (Nationalencyklopedin 2012c).

Kristendomen är världens största religion och en konsekvens, som i stort sett drabbar alla växande religioner, är inre splittring och nygrupperingar. Kristendomens historia har präglats av flera splittringsprocesser, till exempel den som skedde under 1000-talet då den katolska kyrkan splittrades i den romersk-katolska och den ortodoxa (Nationalencyklopedin 2012b) samt splittringen på 1500-talet då, genom Martin Luther och reformationen, den katolska kyrkan delades mellan katoliker och protestanter (Nationalencyklopedin 2012d).

2.2 Genus och genusforskning

2.2.1 Genus och kön – en definition

Enligt Jeanette Sky (2009:20) kan man tala om två olika typer av kön, dels det medfödda och biologiska könet, man eller kvinna, dels uppfattningar om könets innehåll och skillnader som skapas och upprätthålls av kulturen, det vill säga genus. Denna definition av begreppet framgår även i *Bonniers Svenska Ordbok* där det står att genus har med kön att göra, men

tonvikten läggs på sociala och kulturella skillnader män och kvinnor emellan, snarare än på biologiska (Malmström m.fl. 2006).

2.2.2 Genusforskning, feministteologi och genusperspektiv på religion

Genusforskning inom teologi/religionsvetenskap och *feministteologi* är enligt Anne-Louise Eriksson (2004:8) två uttryck för samma sak. Det vanligaste, både i Sverige och utomlands, är dock att man använder sig av begreppet *feministisk teologi*¹ eller *feministteologi*.

Maria Jansdotter Samuelsson (2004:27) menar att den feministiska teologin fokuserar på hur makt- och värdeförhållanden gestaltas mellan män och kvinnor inom ramen för en teologisk tradition. Dels ser man till *hierarkiska strukturer*, vilka rangordnas utifrån uppfattningen att det manliga könet i sig berättigar företräde i makt och inflytande, dels ser man till *androcentriska strukturer*, vilket innebär att centrala tolkningar, teman och normer inom teologin bygger på mäns erfarenheter och utgångspunkter. Feministiska teologer tar således fasta på hur män och kvinnor, genom historien, levt och verkat inom olika sfärer, och att det är män som genom patriarkala strukturer haft privilegiet att tolka och utveckla teologin. I och med detta menar man att den teologi man vanligen kommer i kontakt med är androcentriskt präglad. Jansdotter Samuelsson (2011:27) skriver att den feministiska teologin har två uppdrag. För det första ska patriarkala strukturer och androcentriska normer inom trostraditioner synliggöras och granskas, för det andra ska den feministiska teologin konstruktivt bidra till förändring genom att erbjuda alternativa perspektiv som inkluderar, eller enbart framhåller, kvinnorna.

Eriksson (2004:12 f.) förtydligar att den feministiska teologin i sin helhet kan definieras som ett försök att förstå kvinnors underordning i teologiska kontexter och på så sätt möjliggöra förändring och teologiska utformningar som konstruerar kvinnligt och manligt kön som *jämbördiga* kategorier. Feministisk teologi kan således definieras ur sin kritiska utgångspunkt; att män överordnas och kvinnor underordnas i traditionell teologi och den kan även definieras av sitt mål; att förändra det teologiska innehållet och de teologiska uttrycken så att kvinnor och män ges lika värde.

Genom att bland annat analysera för religionen normerande texter har forskare kunnat bevisa ett samband mellan konstruktionen av manlighet och de egenskaper som tillskrivs det gudomliga, samtidigt som det kvinnliga konstrueras som det manligas och så även det gudomligas motsats (Eriksson 2004:24).

---

¹ Teologi är reflektionen över den tro som förekommer inom religion (Eriksson 2004:9).

2.2.3 Kvinnor och religion

I boken *Genus – om det stabila föränderliga former* beskriver Yvonne Hirdman de kulturella konstruktionernas betydelse för skapandet av det vi kallar kön, nämligen stereotyperna manligt och kvinnligt (Liber 2013a). I samma bok presenterar Hirdman (2003:27 ff.) tre formler för hur man genom historien har sett på kvinnan och det kvinnliga könet; A - icke A, A-a samt A-B. Den första formeln har sin grund i den antika tanken att kvinnan är *icke närvarande*, hon är lika viktig i talet om mänskligheten som en häst eller en ko. Formeln kan även utläsas ”man - icke man”. Den andra formeln har även den sin grund i antiken med grundtanken att kvinnan inte är fullbordad och kan utläsas som mannen (A) och den lilla mannen (a), där a är en ofullgången människa. Satsen kan ses som en enkönsmodell, eftersom kvinnokönet är det samma som manskönet fast felvänt. Det är dock viktigt att komma ihåg att kvinnan (a) formas utifrån och sätts i relation till mannen (A).

På 1800-talet uppstod något som brukar kallas för tvåkönsmodellen, vilket innebär att kvinnor och män ses som radikalt skilda utan några likhetsdrag. Detta har i sin tur lett till en kulturell rangordning av olika karakteristiska vilka anses ”manliga” eller ”kvinnliga” (Sky 2009:79 ff.). Detta kan liknas med Hirdmans (2003:35) formel A-B, vilken bygger på motsatstänkande.

De flesta böcker i religionshistoria handlar om människor och deras förhållande till det gudomliga och upphöjda. De handlar om människor utan kön eller klass. Men en människa utan kön eller klass är enbart en illusion av verkligheten. Istället talar man om *homo religiosus*, det vill säga den religiösa människan – en man från de högre samhällsskikten. I böcker får den mannen, *homo religiosus*, stå som prototyp för den religiösa människan. Härigenom kan man påstå att religionshistoriska böcker inte är skrivna ur ett genusperspektiv. I litteratur, där genusperspektivet faktiskt tas upp, förekommer dock ofta ett mönster; först beskrivs religionen i generella termer sedan följer det ett kapitel dedikerat till kvinnorna i slutet. En sådan uppdelning kan få konsekvensen att religionen uppfattas som något som är till för män, och kvinnor ses enbart som en tilläggskategori (Sky 2009:22 ff.). Genom denna typ av framställning ges även bilden av att det enbart är kvinnor som har ett kön, medan mannen är det neutrala, det normala eller själva standardidentiteten. Kvinnor, och det kvinnliga könet, får stå som motsats till normen, som ofta förstås som det manliga (Sky 2009:28).

2.2.4 Gudsbegreppet och det religiösa språket

De mäktigaste symbolerna är ofta de enklaste, de som ligger närmast ens egen erfarenhet, och vad gäller orden är det dem vi använder oss av varje dag nästan utan att tänka på det. Men dessa symboler kan lättast leda till förvrängningar.

(Miller & Swift 1979:93)

Inom bland annat judendomen och kristendomen omtalas Gud i hög grad genom andromorfa, mansliknande, bilder. Gud liknas genom ord som *fader*, *konung* och *herre*, vilket innebär att det gudomliga liknas med något maskulint, medan det feminina i bästa fall är osynliggjort eller i värsta fall framställs som det gudomligas motsats (Eriksson 2004:28 f.). Casey Miller och Kate Swift (1979:92 f.) skriver att när ord som *fader* eller *konung* används för att framkalla bilden av en personlig Gud uppstår någonstans i medvetandet en manlig bild. Och om man enbart använder maskulina begrepp för att beskriva Gud, menar Miller och Swift, kan det leda till att kvinnor ses som mindre gudslika och mer som ”de andra”.

Rosemary Radford Reuther skriver i *Sexism and God-talk – toward a Feminist Theology* (1998:53 ff.) att den manliga monoteismen länge har tagits förgiven i den kristna kulturen. Radford Reuther menar att denna manliga monoteism troligtvis uppstod i nomadsamhällen där guden/gudarna inkluderas i ett patriarkaliskt samhällssystem där männen blev söner, representanter och ordentliga partners, medan kvinnorna blev en självständig tjänarklass. Kvinnorna relateras till männen, såsom männen relateras till Gud; Gud-man-kvinna. I och med detta stod inte längre kvinnan i kontakt med Gud, utan hennes kontakt med det gudomliga skedde genom mannen. Hierarkin Gud-man-kvinna sätter inte enbart kvinnan i en sekundär relation till Gud, den är även ett led i att ge kvinnan en negativ identitet i relation till Gud. Mannen ses som en uppenbarelse av Gud, medan kvinnan liknas med det lägre och materiella.

Eriksson (2004:28 ff.) påpekar att Gud inte är tillgänglig genom en direkt beskrivning, utan enbart omtalas genom bilder och liknelser. Oftast sker dessa metaforer och liknelser genom maskulina termer, vilket kan leda till förbiseende av kvinnan. Men genom genusanalyser av språket har genusforskare försökt att formulera språkliga strategier för att förändra detta förhållande, och idag talar man om tre olika feministteologiska strategier; ett könsneutralt språk, ett könsbalanserat språk och ett emancipatoriskt språk .

Ett könsneutralt språk innebär att man så långt som möjligt underviker att beskriva Gud och det gudomliga genom grammatiskt könade termer. Istället liknas Gud vid något icke-mänskligt, såsom ljuset. Man använder begrepp som inte säger så mycket om Guds väsen, utan snarare om Guds funktion. Detta kan dock leda till att Gud avpersonifieras och man skapar en distans som kan försvåra det innerliga gudsförhållandet (Eriksson 2004:29 f.). Det könsbalanserade språket innebär att om man liknar Gud med något maskulint, ska man även likna Gud med något feminint. Det vill säga kallar man Gud för fader *ska* man även kalla Gud för moder, detta för att även kvinnor ska kunna känna igen sig i de teologiska uttrycken. Det finns dock ett problem vid denna typ av framställning, språket är inte

oskyldigt. ”Att tala om Gud som ’konung’ ger associationer till makt och överhet på ett helt annat sätt än vad som sker om Gud liknas vid en ’drottning’” (Eriksson 2004:30 f.). Den tredje och sista strategin, ett emancipatoriskt språk, grundar sig i att inte synliggöra vad som betecknas som kvinnliga egenskaper, utan istället göra kvinnor, kvinnors liv och förtrycket av kvinnor synliga för att på så sätt kunna skapa en kollektiv identitet som kan stärka alla (Eriksson 2004:32 f.).

2.3 Ämnet religionskunskap

2.3.1 Historik tillbakablick

De flesta undervisningssystem har uppstått genom religionernas behov av traditionsförmedling, detta betyder att religion och undervisning har varit varandras följeslagare från första början. Frågan om hur religionsundervisningen bör utformas har följt skolan i hundratals år och dagens frågeställningar kan med fördel speglas mot bakgrund av den historiska utvecklingen, eftersom religionsundervisningens utformning kan relateras till samhällets utveckling (Hartman 2011:19 f.).

Genom 1842 års skolstadga tog staten över en del av initiativet när det gällde folkundervisningen (Hartman 2000:214). Trots detta var den underliggande skolfunktionen en slags religionsskola, och religionsämnet upptog den största delen av den effektiva arbetstiden (Hartman 2011:27). Sören Dalevi och Christina Osbeck (2012:72) skriver att till en början var katekesen och den bibliska historien det mest centrala i undervisningen, och de flesta eleverna kunde troligtvis Palestinas geografi bättre än den svenska.

Under 1800-talet började de religiösa folkrörelserna att växa sig starkare, och de kritiserade kyrkans inflytande över skolans religionsundervisning. Protesterna ledde till att religionsundervisningen i 1919 års utbildningsplan blev icke-konfessionell i mening att den skulle ge en allmänt positiv orientering om en protestantisk kristendomstolkning, utan konfessionell kyrklig inriktning (Hartman 2011:28). Kristendomsundervisningen kom således att betraktas som ett medel för etisk fostran, med betoning på bergspredikan och Jesu gärningar (Dalevi & Osbeck 2012:72).

Utifrån ett antal händelser på 1900-talets början, såsom unionsupplösningen och den kvinnliga rösträtten, var inte längre huvuduppgiften för skolan att ge eleverna en lämplig fostran för församlingslivet. Därmed förändrades religionsundervisning och ämnets timtal minskade. Detta var starten för sekulariseringen av skolan (Hartman 2011:27 f.).

Under den senare delen av 1900-talet öppnade de nordiska länderna för arbetskraftinvandring och periodvis även för flyktingströmmar. Detta innebar nya uppgifter

för skolan, vilket återspeglas i 1990-talets läroplansutveckling. Man skulle underlätta för integrering i samhället och i detta sammanhang fick skolans religionsundervisning en ny uppgift (Hartman 2011:28 f.). Dalevi och Osbeck (2012:74) menar att för religionskunskapsläraren har det mångkulturella samhället fått betydelse eftersom de icke-kristna religionerna inte längre kan betecknas som främmande, eftersom de finns representerade i klassrummet.

Ser man till religionsundervisningen i ett större tidsperspektiv, går det att konstatera att ämnet har fått ett större stoffmaterial att förhålla sig till, från Luthers lilla katekes till en översikt av världens religioner och de stora livsåskådningstraditionerna, samtidigt som ämnets timtilldelning minskat markant. I denna förändringsprocess kan man utfinna fem vändpunkter (Hartman 2011:29). Den första vändpunkten kom i och med att skolplikten infördes. Nu hade lärarna och skolan ansvaret för undervisningen, och så även för religionsundervisningen. Den andra vändpunkten uppstod 1919, i och med folkskolans nya undervisningsplan där Luthers lilla katekes, på pappret, försvann ur skolan. Den tredje vändpunkten kom med 1962 års omdiskuterade objektivitetskrav på kristendomsundervisningen (Hartman 2000:216), som innebar att man nu skulle ge en saklig och allsidig undervisning om religion (Hartman 2011:30). Som fjärde vändpunkt kan man se 1969 års läroplan, i vilken man gick från en stoffcentrerad undervisning, till en mer elevcentrerad. I denna profilmförändring spelade livsfrågeorienteringen en stor roll (Hartman 2000:216, Dalevi & Osbeck 2012:73). Den femte vändpunkten kan man förlägga till 1990-talet, då skolan fick ta del av en ny typ av läroplan i och med att skolan kommunaliserades. De nya läroplanerna omfattade endast mål och riktlinjer där skolans värdegrund formulerades. Utöver detta tillkom speciella tim- och kursplaner, som tolkar de övergripande målen (Hartman 2011:30).

2.3.2 Läroplan och kursplan

Skolan är uppbyggd med hjälp av regler och lagar, och det är med hjälp av dessa som de mål som satts upp för verksamheten ska nås. Bestämmelserna om mål, innehåll och förhållningssätt kommer till uttryck i speciella styrdokument, så kallade läroplaner (Lundgren 2008 s. 7).

Från 1994 till och med vårterminen 2011 användes den kurs- och läroplan som kallas för Lpf 94², men hösten 2011 lades nya styrdokument fram, nämligen GY11. Här nedan kommer de båda att presenteras, eftersom det inte var länge sedan styrdokumentet byttes ut samt att det nu är de nya styrdokumentet som ”styr” skolverksamheten.

---

² Läroplan för de frivilliga skolformerna

I Lpf 94 och GY11 framgår det att det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund och skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på, såsom människolivets okränkbarhet, alla människors lika värde samt *jämställdhet mellan kvinnor och män*. Undervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell³ och ingen i skolan ska utsättas för diskriminering på grund av *kön*, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning et cetera (Skolverket 2009a:3, Skolverket 2011b:5).

Även i kursplanen, både den från 1994 och den från 2011, finns delar som pekar på att man i ämnet religionskunskap ska ta upp sådant som handlar om religion och kön. Detta syns tydligast i kursplanen från 2011, för religionskunskap 1, där det framkommer att kursens centrala innehåll bland annat ska representeras av religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund och etnicitet (Skolverket 2011a). I betygskriterierna för samma kursplan framkommer det även att eleven ska kunna redogöra för hur religion kan förhålla sig till exempelvis kön och sexualitet.

I kursplanen från 1994, för religionskunskap A, är denna relation mellan kön och religion inte lika tydlig. Samtidigt framgår det att eleven ska kunna identifiera och ta ställning till sådant som befrämjar eller som strider mot grundläggande värden i samhället (Skolverket 2000), och jämställdheten mellan könen skulle kunna betraktas och tolkas som ett grundläggande värde. Först under kriteriet för betyget MVG står det uttryckligen att; "[e]leven upptäcker likheter och skillnader mellan kristendomens och några andra världsreligioners och livsåskådningars grundtankar och uttryckssätt och *tillämpar dem på aktuella frågor såsom kvinnosyn och samhällssyn i ett aktuellt och ett historiskt perspektiv*" (min kursivering) (Skolverket 2000).

2.3.3 Läroböcker och tidigare läroboksanalyser

Sedan 1991 är det upp till skolor och lärare att fritt välja vilka läroböcker som ska användas i undervisningen, något som kan ses som viktigt då forskning påvisar att läroböckerna är starkt styrande då det kommer till lektionernas innehåll. Valet av läroböcker och texter tas ofta utifrån de böcker som redan finns på skolorna, vilket kan innebära att den enskilde lärarens möjligheter till att medvetet påverka och utveckla sin undervisning är i stort sett omöjlig (Wickström 2011:157).

Vid läroboksgranskningar kan man tala om två olika reaktioner. Den första kallas *statsgranskningslinjen* och företrädare för linjen utgår från att det är möjligt och önskvärt att

---

³ Det vill säga det får inte förekomma några religiösa inslag i undervisningen (Skolverket 2012)

producera texter som inte diskriminerar eller kränker. Den andra linjen kallas för *den didaktiska kompetenslinjen* och dess företrädare hävdar att frånvaron av reguljär lärobokskontroll samt närvaron av stereotyper, kränkningar och felaktigheter innebär att förmågan att analysera och värdera lärobokstexter och andra texter blir viktig att synliggöra och utveckla bland lärarutbildningar (Wickström 2011:158 f.).

En förgrundsperson inom läroboksforskningen är Kjell Härenstam. Han har bland annat utkommit med avhandlingen *Skolboks-islam* (1993) samt boken *Kan du höra vindhästarna?* (2000). Sofia Holmström (2010:2) skriver att Härenstam i *Skolboks-islam* lyfter Lärobokens styrande roll i skolan samt påpekar att många elever kan uppfatta det som står skrivet som absolut sanning. I början av 1990-talet användes läroböcker i stor utsträckning i undervisningen och Härenstam, enligt Holmström (2010:2), kunde se att användandet av dem ledde till både gott och ont. I bästa fall bidrog läromedlen till elevers ökande förmåga till inlevelse samt förståelse för andra människor och religioner. I värsta fall uppfattades de som material som okritiskt kan föras vidare, vilket bland annat kan leda till förstärkande av patriarkala strukturer.

I enlighet med skolans värdegrund?

Skolan är en viktig aktör i utvecklingen av demokrati, jämställdhet, tolerans och respekt för andra människor [...] Det är av vikt att man inom skolan för en diskussion om innehållet i de läroböcker som används och reflekterar över hur dessa stödjer skolans uppdrag.

(Skolverket 2006:6)

I skolverkets rapport *I enlighet med skolans värdegrund?* har åtta forskare undersökt hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion/trosuppfattningar och sexuell läggning uttrycks i läroböcker för både grundskolan och gymnasiet (Skolverket 2006).

Britt-Marie Berge och Göran Widding har granskat läroböcker utifrån perspektivet kön och de menar att då texter som används i religiösa sammanhang i huvudsak är utarbetade av män är även de bekönade exemplen i böckerna dominerade av just män. De har även kunnat se att det är mycket vanligt förekommande att kön presenteras i särskilda avsnitt, som ligger som öar utan uppföljning i resten av läroboken. Avslutningsvis menar Berge och Widding att en föredömlig lärobok, om man ser till kön, är den som genomgående gestaltar och förmedlar jämställdhet mellan kvinnor, män och transpersoner. Denna lärobok ska även innehålla inslag som aktivt och medvetet främjar kvinnors, mäns och transpersoners lika rättigheter, motverkar traditionella könsmonster samt uppmuntrar eleverna att prova och utveckla sina förmågor och intressen oavsett könstillhörighet (Skolverket 2006:28 ff.).

Skolverket har utifrån forskarnas genomförda undersökningar sammanställt resultaten, och verket menar att Berge och Widding i sin analys kommit fram till att läromedlen överlag är heteronormativa, samtidigt som män och pojkar är överrepresenterade i både text och bild. I några av böckerna har forskarna även kunnat se att kvinnor och flickor förlöjligas, nedvärderas och/eller skuldbeläggs. I majoriteten av läromedlen, som det står skrivet här ovan, behandlas även kön, könsrelationer och könsmakt i ett eller flera särskilda kapitel. Det är även ovanligt att könsperspektivet genomsyrar en hel lärobok. I och med detta kan kvinnor och flickor se delar av ämnesinnehållet som kränkande, men även ha svårt att identifiera sig med innehållet i sin helhet.

De värden som skolan, enligt läroplanerna ska gestalta och förmedla är ”människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta” [...] Denna värdegrund, som skolan har till uppgift att förmedla och förankra hos eleverna, står alltså i kontrast till de exempel på diskriminering eller kränkning som forskarna pekar ut i de granskade läroböckerna. Att nedvärdera kvinnors kompetens i relation till män eller att förlöjliga kvinnliga förebilder överensstämmer inte med värderingen om alla människors lika värde, inte heller främjar det möjligheterna att skapa jämställdhet mellan kvinnor och män.

(Skolverket 2006:44)

Kristendomen ur ett genusperspektiv – en granskning av ett urval läromedel i religion för gymnasieskolan

Sofia Holmström (2010) har i sin C-uppsats undersökt fyra läroböcker med syftet att göra en läroboksanalys ur ett genusperspektiv i ämnet religion, med inriktning på kristendomen. Hon har undersökt om, och i sådana fall, i vilken grad skolans läroböcker i religion är genusmedvetna. För att kunna genomföra denna studie har hon använt sig av ett analysinstrument som kallas genustrappan⁴. Holmström (2010:36) konstaterade att alla undersökta läroböcker, utom en, har en relativt låg grad av genusmedvetenhet. De når upp till genustrappans tre översta steg i några stycken, men är i vissa fall nere så lågt som på trappans första steg. Som slutsats skriver Holmström (2010:36) att om man som lärare ska kunna leva upp till läroplanens krav på jämställdhet, är det viktigt att se över vilken bild av manligt och kvinnligt som de läroböcker man använder faktiskt förmedlar.

---

⁴ Ytterligare förklaring, se kapitel 3.

3. Metod

I följande kapitel redovisas den metod och de tillvägagångssätt som använts under arbetes gång. Avsnittet är främst skrivet utifrån Bo Johanssons och Per Olov Svedners (2010:79) samt Jarl Backmans (2008:40) råd om att ett metodkapitel bör vara rikt detaljerat och fylligt. Samtidigt har även en viss åtanke riktats till Ulf Ottosson (2011), som påpekat att ett allt för utförligt skrivet metodavsnitt kan ses som onödigt och omständigt.

Johansson och Svedner (2010:79) skriver att metodavsnittet bör vara indelat i tre underavdelningar: urval, datainsamlingsmetoder och procedur. Dessa underavdelningar har legat till grund för upplägget av detta kapitel, men inte brukats genomgående eftersom de inte kan svara upp för allt som behövs tas upp. Härigenom kommer kapitlet att byggas upp genom fyra underavdelningar; *Urval*, där materialet presenteras och kommenteras, *Datainsamlingsmetod*, där den generella metoden för arbetet presenteras, *Teori*, där analysmodellen för arbetet förklaras, samt *Procedur*, där jag kort beskriver hur arbetet framskridit.

En viss kritik mot den valda metoden och genomförandet kommer även att ges då ingen metod är ofelbar, den är dock främst placerad i det sista kapitlet *Avslutning och diskussion*.

3.1 Urval

Undersökningen bygger på tre olika läroböcker för gymnasiet i ämnet religionskunskap. Alla riktar sig mot kursen religionskunskap A och är skrivna under 2000-talet.

- *Människan och tron* (2003) av Ola Björlin, gymnasielärare i religionskunskap, filosofi och svenska. I förordet skriver författaren att en av grundtankarna i boken har varit att betona likheter mellan religioner och gemensamma värderingar, han har velat ställa människan i centrum. Han menar även att bokens upplägg möjliggör en flexibel användning och bokens olika sorters texter erbjuder olika vägar för elev att betona sin egen livssyn (Björlin 2003:3). Boken består av fem kapitel samt ett antal antologitexter. I sin helhet är den 244 sidor lång och av dessa är 28 sidor tillägnade kristendomen. I slutet på varje kapitel finns även ett avsnitt som kallas ”Möten”, dessa kan ses som ett tillägg till själva ”religionskapitlet” och består av intervjuer av olika religionsutövare. Då jag uppfattat avsnitten som komplement till grundkapitlet har de inte analyserats i denna undersökning.
- *Relief* (2003) är skriven av Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson samt Magnus Hermansson. Boken är uppdelad i åtta kapitel och är 192 sidor lång, varav

kristendomen behandlas på 36 av dessa. I förordet skriver författarna att bokens upplägg liknar det sätt man närmar sig religionernas värld inom modern religionsvetenskap och att de som skrivit boken är aktiva lärare, forskare eller lärarutbildare (Tidman m.fl. 2003: förord s. 3).

- *Söka svar* (2002) är skriven av Leif Eriksson, Malin Mattsson, som är huvudförfattare, och Uriel Hedengren. Denna bok skiljer sig mot ovanstående, dels då det är den enda som har en kvinnlig författare, dels då det går att använda i både religionskunskap A och B. I boken framgår inte vad författarna har för yrke eller bakomliggande kunskaper för att kunna skriva en lärobok, men på bokförlagets hemsida står det att Mattson är gymnasielärare i religionskunskap (Liber 2013b). Bokens texter sträcker sig över 356 sidor, och av dessa används 42 för att beskriva kristendomen. Det framgår även att hela kristendomskapitlet är författat av Mattsson.

Urvalet av böcker gjordes utifrån vissa kriterier. För det första skulle de alla rikta sig mot samma kurs, och eftersom religionskunskap A är/var ett kärnämne⁵ valdes böcker som används inom den kursen. För det andra skulle alla böcker vara skrivna under en och samma lärobokperiod. Och perioden som valdes var den då Lpf 94 var gällande. Det för idag bäst talande resultatet hade troligtvis framkommit om man undersökt läroböcker skrivna under perioden för GY11, men då den läroplanen är så pass ny är det svårt att finna utgivna läroböcker. Jag hade även i åtanke att man i skolvärlden inte byter läroböcker utifrån läroplan, man byter utifrån ekonomi. Därmed är det mycket troligt att böcker skrivna under Lpf 94 fortfarande används av lärare och elever. För det tredje skulle alla böcker även ha ett tydligt utskrivet kristendomskapitel, detta för att minska risken för missförstånd och feltolkningar.

I detta arbete har ”enbart” tre läroböcker använts vid analys och undersökning, och detta kan påverka de resultat som framkommit och de slutsatser som dragits. I de metodböcker som jag har att tillgå finns inga rekommendationer för hur många böcker man bör undersöka vid läroboksanalyser. I tidigare C-uppsatser tycks fyra vara ett vanligt återkommande antal, men i samråd med handledare samt med tanke på den tid man har att skriva en C-uppsats, cirka tio veckor, och det valda syftet gjordes valet att i detta arbete fokusera på tre läroböcker. Att kristendomskapitlet ofta är relativt stora och innehåller stora mängder information var även det en bidragande orsak till valet av antal läroböcker. Genom att välja ett färre antal böcker möjliggjorde även en djupare analys av respektive lärobok.

---

⁵ Något alla, oavsett program, läser

3.2 Datainsamlingsmetod

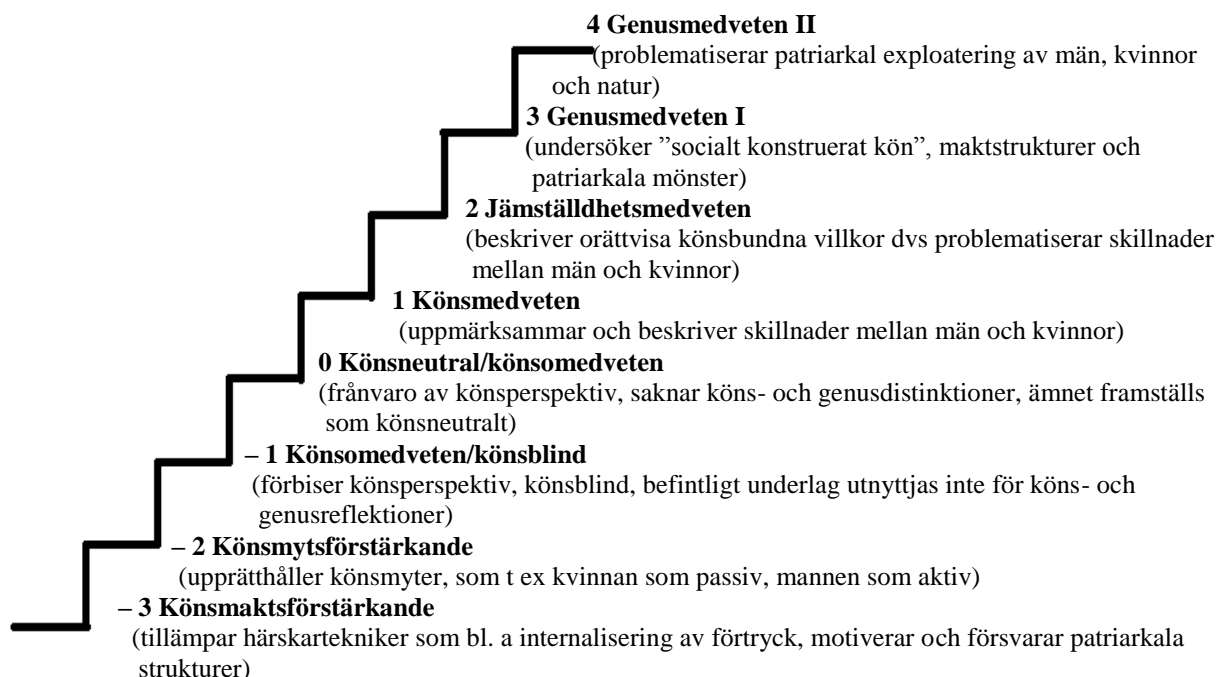
Den övergripande metoden som använts är en kvalitativt inriktad forskningsmetod, vilket innebär att man fokuserar på ”mjuka” data genom tolkande analyser (Patel & Davidsson 2003:13 f.) Backman (2008:54) skriver att en metod kan vara induktiv, det vill säga att man genom sitt material skapar egna teorier och/eller hypoteser, eller deduktiv, det vill säga att man tolkar sitt material genom tidigare framlagda teorier eller hypoteser. Denna uppsats kan ses som både deduktiv, eftersom analysmodellen *genustrappan* används, och som induktiv eftersom det framkomna resultatet tolkas och problematiseras.

Själva undersökningen bygger på textanalys, som enligt Johansson & Svedner (2010:49) har sitt ursprung i hermeneutiken, det vill säga tolkningslära och förståelse på ett djupare plan.

3.3 Teori

Analysen och tolkningarna av läroböckernas kristendomskapitel bygger på en modifierad version av Mona Edwertz och Lars Lundströms (2003:9) analysinstrument *genustrappan*.

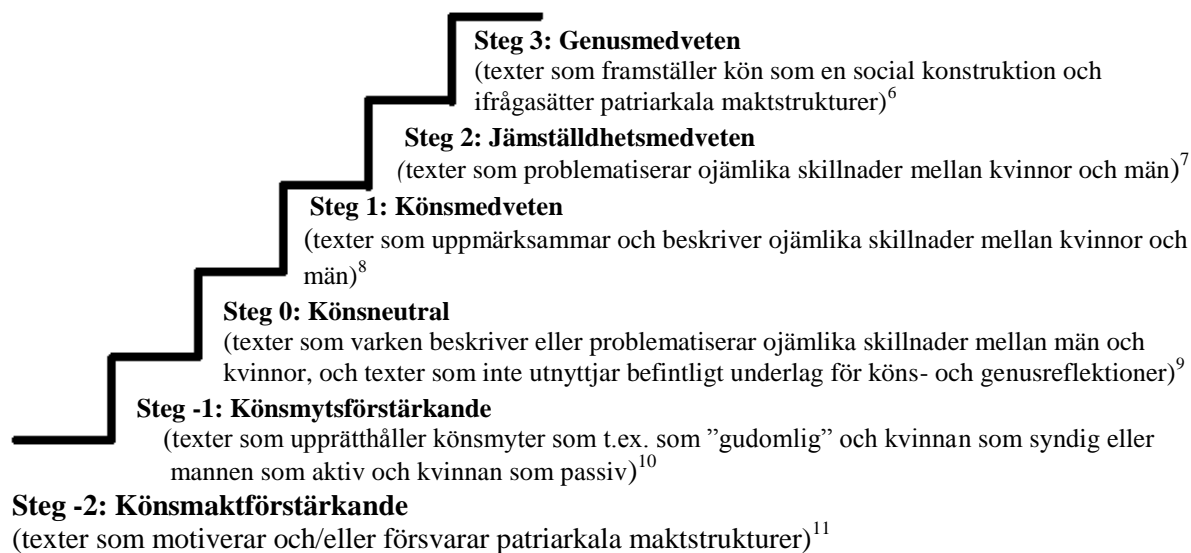
Bild 1. Presentation av Mona Edwertz och Lars Lundströms (2003:9) *genustrappa*.

Holmström (2010:12) skriver, att många av de beskrivna trappstegen till viss del har relativt små skillnader, vilket gör det svårt att skilja dem åt. Hon har därigenom låtit Edwertz och Lundbergs steg 3 och 4, *Genusmedveten I* och *Genusmedveten II* smälta samman, eftersom det kan vara svårt att dra en skarp linje mellan dessa. För det andra har hon slagit samman steg 0 och -1, *Könneutral/Könsmäda medveten* samt *Könsmäda medveten/Könblind*,

eftersom det kan vara svårt att avgöra huruvida det finns underlag som författarna/författaren väljer att inte reflektera över, eller om frånvaron av genusperspektiv faktiskt är omedveten. För det tredje har Holmström även låtit steg -2 och -3, *Könsmytsförstärkande* och *Könsmaktsförstärkande*, smälta samman till ett trappsteg. Då de är svåra att skilja på och då de båda ligger intill varandra på ”den negativa” sidan på trappan fungerar det, enligt Holmström, att slå dem samman. Jag har dock valt att förändra trappan ytterligare. Till att börja med har jag valt att ta bort begreppet *könsomedveten*, då det inte tillför något i denna uppsats och eftersom det är svårt att hävda någons omedvetenhet om något. För det andra har jag valt att återgå till Edwertz och Lundströms grundtrappa då det kommer till de lägsta stegen, eftersom jag anser att det ligger en stor skillnad i betydelsen av begreppen *könsmytsförstärkande* och *könsmaktsförstärkande*.

Bild 2. Min version av genustrappan

⁶ Ingen av de undersökta böckerna levde upp till detta steg, man hade dock kunnat ha med en definition på genus och kön för att sedan ifrågasätta till exempel framställningen av Gud som man, och framför allt vad denna syn kan och har lett till. På något sätt hade man även kunnat lyfta den, till synes, manliga dominansen genom den kristna historien.

⁷ Till exempel *Söka svars* problematisering av beskrivningen av Gud som fader, genom frågan om man även kan se Gud som moder.

⁸ Till exempel då *Relief* beskriver att det idag finns skillnader mellan mäns och kvinnors rättigheter, utan att problematisera detta ytterligare.

⁹ Till exempel *Människan och Trons* beskrivning av den kristna tron genom generella begrepp såsom människa och kristen.

¹⁰ Då man, bland annat i *Relief*, oreflekterat framställer Gud som manlig.

¹¹ Inte heller detta steg fanns representerat i böckerna. Ett exempel skulle dock kunna vara att Gud presenteras som manlig och att man sedan motiverar att detta är det enda rätta.

3.3 Procedur

Som det framgår i inledningskapitlet bygger idén till detta arbete på den B-uppsats jag skrev våren 2012, skillnaden ligger i att jag i denna uppsats valt att rikta mig mot skola och undervisning. Utifrån mina tidigare erfarenheter växte en idé till syfte och frågeställningar fram. Jag inledde därmed mitt arbete genom att söka efter tidigare uppsatser med ungefär samma syfte som mitt eget tänkta. Relativt snart framgick det att läroböckers kristendomskapitel sällan granskas ur ett genusperspektiv, men en uppsats *Kristendomen ur ett genusperspektiv* (2010) innehöll en undersökning som var snarlik den jag själv ville genomföra. Genom uppsatsen, men framför allt genom det presenterade metodverktyget, genustrappan, kunde jag utveckla och specificera mitt syfte.

För att komma vidare i mitt arbete försökte jag finna ytterligare relevant bakgrundslitteratur. Därmed fortsatte jag med att ögna igenom tidigare uppsatser inom samma ämne som mitt och med ett liknande syfte, därefter gick jag vidare med att se till vilken litteratur som använts i de uppsatser som jag ansåg liknade min tänkta mest. Utifrån olika uppsatserns litteraturlistor framkom en mängd genomgående litteratur och denna valde jag att läsa/ögna igenom för att se om de gagnade mig i mitt arbete. Jag hade även en dialog med min handledare samt gjorde egna sökningar på bibliotekets sökmotorer och därigenom fick jag fram en mängd litteratur som kom att bli grunden för mitt bakgrundskapitel.

När jag genomfört bakgrundsundersökningen och syftet var fastställt gick jag vidare till att, utifrån genustrappan, granska läromedlen. Till att börja med bläddrade jag enbart genom dem för att kunna se hur långa de var, hur kapitlen såg ut och var uppbyggda et cetera. Därefter läste jag igenom kapitlet om kristendom i varje bok, för att få en första bild av uppbyggnad, information och val av bilder. När detta var gjort gick jag vidare genom att sätta böckernas texter, delkapitel för delkapitel, i relation till analysmodellen. I detta arbete valde jag att analysera en bok i taget och per dag, främst för att jag ville försäkra mig om att jag inte blandade ihop olika böckers texter och således även mina egna reflektioner. Att arbeta på detta sätt kallas för *närläsning*, vilket är grundläggande för all textanalys. Syftet med närläsningen är att försöka klarlägga innehållet så noggrant som möjligt så objektivt som möjligt (Johansson och Svedner 2010:49 f.).

I det fjärde kapitlet *Resultat* har jag valt att blanda beskrivande och resonerade text. Vid läroboksanalyser kan de båda texttyperna vara mycket nära sammantvinnade och därmed är det möjligt att beskriva faktiska iakttagelser i en text samtidigt som man förklarar, jämför och/eller drar slutsatser om dessa (Johansson & Svedner 2010:73).

4. Resultat

I följande kapitel presenteras de resultat som framkommit vid genomförandet av läroboksanalysen och det är indelat i tre delkapitel; *Kvinnan och kristendomen, Gud. Fader, moder eller enbart gudomlig?* samt *Gud i bild*. En analys av läroböckers bildmaterial är av vikt då en bild är en del av det vidgade textbegreppet (Skolverket 2009b), men även för att den kan säga mer än tusen ord. Men då syftet med uppsatsen inte grundar sig i bildanalys kommer enbart en kort presentation och analys av ett urval bilder¹² att analyseras i det tredje delkapitlet.

4.1 Kvinnan och kristendomen

4.1.1 Människan och tron

Kapitlet som behandlar kristendomen är indelat i åtta delkapitel. Här nedan kommer de delkapitel som inte, uttryckligen, handlar om Gud och/eller det gudomliga att tas upp och analyseras, ibland beskrivs dock Gud i den löpande texten trots att det inte uttryckligen står att avsnittet ska handla om något gudomligt. I och med detta kan Gud och det gudomliga komma att beröras kort även här nedan.

Inledningsvis i *Människan och trons* kristendomskapitel skriver författaren att religionen är världens största, men att det kan vara svårt att definiera vem som egentligen är kristen. Trots alla olika definitioner brukar de flesta hålla med om att så länge man tror på Kristus som Gud och människa kan man räknas till kristenheten (Björilin 2003:96 f.). I nästkommande delkapitel, *Kristen tradition*, tar författaren upp hur nära förknippad kristendom, tradition och kultur är i Sverige och hur djupt rotad den kristna traditionen faktiskt är, trots att Sverige brukar beskrivas som en starkt sekulariserat land (Björilin 2003:97 f.).

Bokens inledande delkapitel placeras på det könsneutrala trappsteget på genustrappan. Författaren använder sig av breda begrepp såsom människa och kristen, och han gör inga skillnader mellan män och kvinnor. Det står dock att en del personer kan ha en tro på Gud som inte stämmer överens med den bilden som framträder i trosläran. Detta påstående utvecklas inte ytterligare och frågan man kan ställa sig är vilken bild som framträder i trosläran och vad man kan välja att (inte) tro på. Att påstå att detta skulle göra texten könsmedveten är dock att överdriva, eftersom meningen inte på något sätt uttrycker eller beskriver ojämlika skillnader mellan män och kvinnor. Men samtidigt ger den en bild av att alla som tror, inte behöver tro på samma sätt eller samma på sak.

---

¹² För att inte lägga för mycket vikt vid bildmaterialet har enbart en bild i två av läroböckerna analyserats och kommenterats.

I *Förhållandet mellan judendom – kristendom* beskriver Björlin (2003:98 f.) delar av den kristna historien. Författaren tar upp att de första kristna var judar och att även Jesus själv var jude. Tidigt i den kristna historien de första anhängarna att alla, även icke-judar, var välkomna till den kristna tron, och man inte behövde omskära sig för att kunna bli medlem i den kristna gruppen.

Det tredje delkapitlet i boken kan uppfattas på olika sätt, dels kan man uppfatta det som könsneutralt, genom att det i stora drag ges en historisk bakgrund till kristendomens framväxt, utan att författaren gör skillnad på kvinnor och män. Dels kan man, om man ser till meningen där det beskrivs att man inte behövde omskära sig för att bli kristen, tolka det som att kristendomen enbart försökte locka till sig män, eftersom omskärelsen är något som enbart sker på pojkar. I detta kan man läsa in att det var männen som gjorde valet att byta religion, inte kvinnan. Vilket leder till att texten, till viss del, kan uppfattas som könsmytsförstärkande.

Nya testamentet är det delkapitel i vilket författaren beskriver Nt:s uppkomst och innehåll och mest tryck läggs på de män som står skriva som författare till böckerna i testamentet. Utifrån beskrivningen av Nt tar författaren sedan upp olika sätt att läsa bibeln på, såsom bokstavstrogen läsning, historisk-kritisk läsning, existentiell läsning samt bibeln som litteratur och källa till historieskrivning (Björlin 2003:99 ff.). Delkapitlet kan ses som en ren beskrivning av Nt samt olika sätt att läsa bibeln, och således hamna på det könsneutrala trappsteget. Samtidigt är texten inte helt neutral, eftersom författaren inte utnyttjat befintligt underlag för köns- och genusreflektioner. Författaren tycks ha gjort valet att enbart ta upp och presentera det som uppenbart går att hitta i bibeln, utan att beskriva sådant som kan ses som relevant tillhörande fakta. Exempelvis att de böcker som finns representerade i bibeln är ett urval av en mängd texter som skrevs ned vid ungefär samma tidpunkt, och att en del av dessa texter faktiskt var skrivna av kvinnor (Bibelfrågan 2012). Hade författaren valt att på något sätt ha med denna diskussion skulle texten kunna klassificeras som jämställdhetsmedveten. I det stora hela är dock texten könsneutral, men den kan även ses som könsmytsförstärkande eftersom den framhäver mannen som aktiv och kvinnan som passiv.

I delkapitlet *Sakramenten* beskriver Björlin (2003:105 ff.) vilka de olika sakramenten är och att dessa ses som heliga handlingar som står i centrum för kyrkans verksamhet. Utifrån genustrappan är texten neutralt framställd, eftersom allt beskrivs i stora generella drag.

Nästkommmande delkapitel beskriver människans försoning med Gud, genom att redogöra för människans fria vilja, arvssynden, goda gärningar samt hur man genom tron på Jesus kan återställa relationen med Gud och bli fria (från arvssynden) (Björlin 2003:107). Även detta

delkapitel är könsneutralt, eftersom texten är skriven med generella termer, såsom människan och kristen tradition.

Efter att ha beskrivit den kristna tron övergår författaren till att skriva om kristendomens utveckling, spridning och splittring. I delkapitlen *Den första tiden* och *Förföljelserna* förklarar Björnin (2003:108 f.) hur kristendomen spreds i hela Medelhavsområdet. Därefter tar han upp hur kristna till en början blev förföljda, torterade och mördade under vissa perioder i romariket. Detta exemplifieras genom att presentationen av två personer, en man och en kvinna, som genomlidit romarnas behandling av de tidiga kristna. Även denna text är genusneutral i sin framställning. Men trots detta verkar det ändå finnas en viss medvetenhet bakom det som läggs fram, då både en manlig och en kvinnlig martyr exemplifieras. Därmed har både manliga och kvinnliga läsare någon att relatera till.

I *Kristendomen erövrar Europa* tar Björnin (2003:109 f.) upp och beskriver hur och varför den kristna kyrkan splittrades mellan katolicismen och den ortodoxa kyrkan, samt vart de olika kyrkorna kom att ha sitt huvudsäte. Författaren nämner även att kyrkan under 1300-talet fick en minskad makt eftersom det uppstod en ny politisk kultur. Som de flesta andra av Läroboken s texter är även denna en könsneutral text. Författaren presenterar på ett kortfattat och översiktligt sätt fakta, utan att föra något vidare resonemang kring detta.

I de två nästkommande kapitlen, *Reformationen* och *reformationens kyrkor*, beskrivs och presenteras den splittringen som skedde på 1500-talet mellan den katolska kyrkan och den lutherska, protestantiska, kyrkan. Här presenteras Martin Luther och hans reaktion på den katolska kyrkans avlatsbrev, vilket kan ses som starten för hans protest mot katolicismen och påvemakten. I den fortsatta texten presenteras även Jean Calvin samt genomsamma drag för olika protestantiska kyrkor, såsom tron på att bibeln är den enda källan till den kristna tron och att alla människor är kallade till ett allmänt prästadöme (Björnin 2003:110 ff.). I de två senare delkapitlen utvecklar författaren resonemanget och tar upp några av de följder som splittringen mellan katolicismen och protestantismen innebar, till exempel 30-åriga kriget (Björnin 2003:112 f.). Som de flesta andra delkapitlen är även dessa könsneutrala, då författaren enbart lyft historisk fakta, utan att föra något vidare resonemang kring detta.

I det sista delkapitlet *Kristendomen idag* ger författaren en mycket kort, presentation av vad som hänt i världen mellan 1700- och 1900-talen och hur kristendomen genom detta ställs inför nya frågor och utmaningar. Författaren presenterar även fakta om olika kyrkotraditioner, till exempel österländska och baptistiska kyrkor. I detta delkapitel har författaren även ägnat cirka fem rader till att beskriva kvinnans ställning, och hur denna kan växla mellan olika kristna traditioner. Exemplet som han använder sig av är huruvida kvinnor kan/får bli präster

eller inte, det vill säga vilka kyrkor som godkänner detta och vilka som inte gör det (Björclin 2003:113 ff.). Delkapitlet kan till största del ses som könsneutralt, men då kvinnans ställning inom religionen nämns, kan man påstå att texten, till viss del, även kan placeras på det trappsteg som representerar könsmedvetenhet. Författaren beskriver att det förekommer skillnader mellan kvinnor och män, men han problematiserar inte detta ytterligare.

Sammanfattningsvis kan man se att majoriteten texter i kristendomskapitlet, som inte uttryckligen handlar om Gud eller det gudomliga, är könsneutrala, några rader i ett delkapitel kan även placeras på genustrappans könsmedvetenhetssteg. Samtidigt kan man tolka delar av texterna på ett sätt som placerar dem ett av de lägre stegen, som könsmytsförstärkande. Till kristendomskapitlet finns även uppgifter till texten och av dem är det *ingen* som går att koppla till kvinno-, mans-, genus- eller jämställdhetsfrågor.

4.1.2 Relief

Bokens kristendomskapitel är indelat i fyra större underrubriker; *Kristendomens historia*, *Rit och liv*, *Tro och etik* samt *Kultur och samhälle*. Som i ovanstående text kommer varje underrubrik, som inte uttryckligen handlar om Gud eller det gudomliga, att presenteras och analyseras här nedan. Den text som presenteras under rubriken *Rit och tro* kommer endast att presenteras i mycket komprimerad form, då främst beskriver olika riktningar inom kristendomen.

Under rubriken *Kristendomens historia* motiverar författarna kort varför man bör känna till kristendomens historia (Tidman m.fl. 2003:57) och i det första delkapitlet, *Den kristna kyrkan*, beskriver författarna hur och när kristendomen ”kom till”. De menar att den viktigaste källan till våra kunskaper om den tidiga kristendomen är *Apostlagärningarna* i Nt. Författarna lägger mycket fokus på att beskriva Paulus, men även andra skribenter, såsom Matteus, Jakob och Lukas, nämns (Tidman m.fl. 2003:57 ff.). Vidare beskrivs det i nästkommande delkapitel, hur det såg ut för de kristna i den tidiga kristendomen. Tidman m.fl. (2003:59 f.) lyfter hur de, trots att romarna förbjöd religionen, försökte sprida sin tro och hur de på grund av detta blev förföljda och avrättade.

Utifrån genustrappan är texten könsneutral. Trots att författarna tar upp att kristna inte är en homogen grupp, ligger inte fokus på skillnader mellan könen eller genusfrågor, och det finns heller inget i texten som skulle kunna leda till en reflektion rörande kön och/eller genus. Religionen beskrivs i generella drag och författarna använder begrepp som kristna, människor och en del et cetera. Samtidigt lyfts endast män upp som representanter för den tidiga kristna tron och som de enda personer som står bakom den historiska fakta vi idag har att tillgå. Detta

kan leda till att man får en bild av mannen som aktiv och kvinnan som passiv, och därmed kan texten även tolkas som könsmytsförstärkande.

I de fem nästkommande delkapitlen fortsätter författarna att redogöra för den kristna historien. Bland annat framkommer det att kristendomen på 300-talet gjordes till statsreligion i romarriket, vilket ledde till att kyrkans makt ökade markant. Tidman m.fl. (2003:60 f.) menar att kristna länge levde som eremiter och asketer, men att de på 300-talet började organisera sig i grupper som munkar med speciella regler att följa. Författarna går sedan vidare med att ta upp hur Norden och Sverige kristnades samt ge en kort beskrivning av utvecklandet av kyrkorna i Sverige under 1000-talet. Därefter beskrivs kyrkans inflytande över den europeiska kulturen och vardagssysslorna samt utvecklandet av skolor och universitet.

Texterna som är beskrivna här ovan är i mångt och mycket könsneutrala, då det enbart är historiska fakta som nämns, utan någon typ av reflektion eller problematisering av män och kvinnor, manligt och kvinnligt. Ändå kan man skönja en majoritet av manliga exempel, då alla personer som presenteras är män. Visst tar författarna upp att det finns både munkar och nunnor, men att enbart namnge män i den löpande texten ses varken som könsneutralt eller genusmedvetet. Att författarna tar upp nunneorden birgittiner (Tidman m.fl. 2003:61), utan att nämna den heliga Birgitta kan även ifrågasättas, eftersom manliga kyrkofäder och kejsare presenterats i texten. Att även kvinnor gjort avtryck i den kristna kyrkohistorien nämns inte, varken i texten eller som extra uppgifter. Därigenom bör även texten, som ett flertal andra som presenteras här ovan, till viss del kunnas ses som könsmytsförstärkande eftersom den framhäver mannen som något aktivt, medan kvinnorna (nunnorna) enbart nämns i förbigående. Att många män omskrivs i personliga drag och var för sig, medan kvinnorna enbart presenteras som grupp (nunnor), kan och bör också ifrågasättas.

I kapitlets tre nästkommande delkapitel, *Katoliker, ortodoxa – och muslimer, Reformrörelser* samt *Humanism*, fortsätter Tidman m.fl. (2003:61 ff.) sitt resonemang om kristendomens utveckling och tar upp perioden då religionen splittrades mellan den katolska och ortodoxa kyrkan. Därefter beskriver författarna att prästerna John Wycliffe på 1300-talet och Jan Hus på 1400-talet bland annat yttrade åsikten att påven inte var kyrkans överhuvud, endast Kristus kunde ses som detta. På grund av dessa åsikter anklagades prästerna som kättare och brändes på bål. Under 1400- och 1500-talen började en rörelse som kom att kallas för humanismen att växa fram. Humanisterna hade ett stort intresse för studier och vetenskap och de var särskilt intresserade av till exempel bibeln och naturvetenskapen som kunskapskällor om Gud.

Dessa delkapitel kan ses som neutrala i det att enbart historiska fakta beskrivs. Nämnvärt är ändå att författarna tar upp, presenterar och namnger sex olika män på cirka en och en halv sida, medan kvinnorna lyser med sin frånvaro. I och med detta kan man inte påstå att texten till fullo är neutralt framställd. Istället kan man se texten som en reflektion av det medeltida samhället och männens dominans då det kom till utbildning, teologi och faktiskt tyckande.

Nästa delkapitel handlar om den reformrörelse som tog fart under 1500-talet. I texten presenterar författarna reformrörelsens förgrundsperson, Martin Luther och även reformatorn Jean Calvin omnämns kort i texten. Efter detta beskriver författarna hur Sverige reformerades och nämner då personer som Gustav Vasa, Olaus Petri samt Laurentius Petri. Därefter inleds nästa delkapitel, i vilket författarna går igenom protestantismen samt olika riktningar inom denna. I samma delkapitel beskrivs även kort hur man i Sverige förbjöd religiösa sammankomster i hemmen under 1700-talet, hur och när Sverige fick religionsfrihet samt att man år 2000 avskaffade statskyrkosystemet (Tidman m.fl. 2003:63 ff.).

Även detta delkapitel kan, trots att enbart män tagits upp och presenterats närmre, uppfattas som neutralt, då det främst beskriver historisk fakta. Även om kapitlet kan uppfattas som en neutral beskrivning kan man ändå ställa sig frågande till om det enbart var män som satt inne med dessa åsikter och tankar, och man kan framför allt ställa sig frågande till varför författarna valt att inte ta upp och, på något sätt väcka diskussion, kring männens absoluta dominans. Kanske kan kapitlet ses som neutralt utifrån den historia det beskrivit, men på alla andra sätt och vis lyfts mannen till något aktivt och ställningstagande, medan kvinnan inte ens tycks existera.

I det nästa presenterar författarna en ny underrubrik; *Rit och liv*. I texten presenteras olika kyrkor, såsom katolska och evangelisk-lutherska, samt olika samfund i Sverige. Författarna beskriver bland annat hur olika kyrkobyggnader kan se ut, gudstjänstens upplägg samt sakramenten. Därefter ges en förklaring till det kristna kyrkoåret samt högtider som julen, påsken och allhelgonadagen (Tidman m.fl. 2003:69-81). I det stora hela är texten neutral i sin framställning då den fakta som presenteras lyfts fram med generella termer och utan fokus på kön.

Nästa rubrik som skrivs ut är *Tro och etik* och texten inleds med en beskrivning av kristendomen som monoteistisk. Författarna beskriver även att den kristna tron kan vara svår att definiera, då alla olika samfund har till viss del skilda uppfattningar. Samtidigt finns det dock delar som de flesta kristna kan hålla med om, till exempel att Jesu person, liv och verksamhet står i centrum i kristendomen. Efter denna beskrivning övergår författarna till att beskriva bibeln och uppdelningen mellan Gt och Nt, de utvecklar sedan beskrivningen av Nt

och lyfter speciellt de fyra evangelierna (Tidman m.fl. 2003:82 f.). Som i flertalet tidigare beskrivna texter är även denna i huvudsak neutral i sin framställning.

I delkapitlet om etik tar författarna upp arvssynden, vilket innebär den synd människan ärvt från Adam och Eva, samt vad arvssynden har fått för konsekvenser för människan och hur man ska kunna ”ta sig ur den”. Utifrån detta lyfter de sedan ett antal etiska frågor såsom abort och eutanasi samt hur man genom kristen etik kan uppfatta dessa dilemman. Enligt författarna anser man inom kristendomen att alla har ansvar för sina medmänniskor, och de lyfter Moder Teresa som exempel för den goda medmänniskan (Tidman m.fl. 2003:88 f.).

Den ovan beskrivna texten är neutralt framställd. Och för första gången i hela kapitlet ges två kvinnor, Eva och Moder Teresa, som exempel. Att påstå att detta skulle leda till att texten på något sätt representerar ett medvetet genustänk är dock att överdriva, då det utöver de redan nämnda kvinnorna enbart finns en till uppe som exempel; Maria.

Under den sista rubriken, *Kultur och samhälle*, presenterar författarna hur den kristna tron påverkar dagens samhälle och hur den genom historien blivit en del av det europeiska kulturarvet. Författarna skriver även att ”[d]et västerländska samhället hävdar idag en demokratisk grundsyn med ideal som frihet och jämlikhet. Ingen människa eller folkgrupp får förtryckas eller diskrimineras, *och mellan könen ska det råda jämställdhet*. Denna värdegrund bygger på den kristna etiken” (min kursivering). De skriver även att då det kommer till jämställdheten mellan könen i Svenska kyrkan, på senare tid, har den framför allt handlat om debatten om kvinnliga präster. Och de lyfter sedan hur olika kyrkor har olika syn på huruvida en kvinna får/kan bli präst eller inte (Tidman m.fl. 2003:90 ff.)

I det stora hela kan detta påstås vara en könsmedveten text. Den tar dels upp problematiken kring mäns och kvinnors skilda rättigheter dels tar man även upp den syn som samhället idag har på jämställdhet. Författarna har dock inte problematiserat dessa skillnader, utan har enbart angett att de finns.

Vid kapitlets slut finns ett antal arbetsuppgifter för eleverna att arbeta med. Ingen av dessa berör på något sätt kvinnor, män eller jämställdhet.

Sammanfattningsvis är kristendomskapitlet i boken till största del könsneutralt. På ett ställe kunde den ses som könsmedveten, samtidigt kan texten på vissa ställen även uppfattas som könsmytsförstärkande.

4.1.3 Söka svar

Kristendomskapitlet i *Söka svar* innehåller åtta delkapitel, varav sju *Kristendom – försoningens religion, Jesus, Världen sedd med kristna ögon, Vad är en människa,*

Människans livssituation, En vandrig mot målet samt *Frikyrkornas Sverige* inte uttryckligen berör Gud eller det gudomliga.

I det förstnämnda delkapitlet, *Kristendomen – försoningens religion*, står det att kristendomen är världens största religion och gemensamt för alla kristna är att de tror på att Gud i sin kärlek till människorna lät sända Jesus för att ta på sig människornas synder och dö med dem på korset. Genom Jesus kunde människorna försonas med Gud, och denna försoningstanke är kärnan i kristen tro (Mattsson m.fl. 2002:214 f.). Utifrån genustrappan bör detta delkapitel ses som neutralt i sin framställning, då författaren gjort en generell beskrivning av kristendomen, där inte något av könen får mer eller mindre plats än det andra.

I det avsnitt som beskriver Jesus framhävs det att vi idag vet väldigt lite om Jesu barndom och ungdomsår. Man vet dock att Jesus levde ett enkelt judiskt liv med sin familj Nasaret samt att han utbildade sig till snickare. I och med att han i 30-årsåldern lät döpta sig kom Guds ande ner över honom, och han förstod att han var Guds utvalde. Det som händer efter Jesu dop är vad bibelns evangelium berättar om; Jesus samlar lärjungar, han undervisar och han döms på grund av hädelse till döden genom korsfästelse. Två dagar efter sin död uppstod han och slutligen, fyrtio dagar senare, steg han upp till himlen (Mattsson m.fl. 2002:216 f.).

Efter presentationen av Jesus följer en beskrivning av kristendomens tre huvudriktningar. År 380 blir kristendomen erkänd som statsreligion i romarriket och genom detta uppstår två religiösa centrum, ett i Rom och ett i Konstantinopel. År 1054 splittras dock kristendomen, efter en rad stridigheter, i den katolska (västliga) och den ortodoxa (östliga) kyrkan. I texten framgår det att det finns både skillnader och likheter mellan dess båda riktningar, och att Jungfru Maria tycks ha en viktig roll inom de båda, genom till exempel helgonbilder och ikoner. Även en tredje riktning, protestantismen, beskrivs genom Martin Luther, avlatshandel, predikans betydelse samt de två sakrament som Jesus instiftat; dopet och nattvarden (Mattsson m.fl. 2002:218 f.).

Författaren tar i den fortsatta texten upp fyra, för kristendomen, förgrundsgestalter; Augustinus, Thomas av Aquino, Martin Luther och Jean Calvin. Vilka, på ett eller annat sätt, påverkat den kristna religionen. Augustinus utvecklade teorier om människans förutbestämda öde och Aquino menade att man genom studier av skapelsen kan finna kunskap om Gud. Luther var som sagt förgrundsgestalt vid brytandet med den katolska kyrkan, och Calvin utvecklade senare Luthers tankar ytterligare (Mattsson m.fl. 2002:219 ff.).

Delkapitlet kan i sin helhet ses som neutralt i sin framställning eftersom författaren inte gör några skillnader mellan män och kvinnor. I texten kan man dock se en viss genusmedvetenhet då allt fokus inte läggs på beskrivningen av Jesus, utan även hans mor Maria får viss plats i

framställningen. Detta innebär att det i texten finns någon för både män och kvinnor kan identifiera sig med. Värt att nämna är att Maria är den enda kvinna i hela delkapitel som nämns samtidigt som det i ett stycke av texten lyfts fyra män. I detta hade författaren på något sätt, genom uppgift eller reflektion i texten, kunnat problematisera att det enbart finns manliga förgrundsgestalter då det kommer till den tidiga kristendomen, vilket hade lett till att genusmedvetenheten ökat ytterligare. Men då bristen på diskussion rörande manliga respektive kvinnliga förebilder uteblivit är texten i det stora hela könsneutral.

I det andra delkapitlet, *Världen sedd med kristna ögon*, beskrivs det hur kristendomen har mycket gemensamt med den judiska läran, då både judar och kristna tror på skapelseberättelsen, att skapelsen är god samt att Gud styr världen mot ett bestämt mål. Inom judendomen och kristendomen har man även brottats med frågan rörande ondska och i kristendomen har man försökt att förklara ondskan genom en ond makt, Djävulen. Då Adam och Eva bryter mot Guds regler och äter av kunskapens frukt, får det onda större plats i världen och sedan dess har den onda och goda kämpat mot varandra (Mattsson m.fl. 2002:223 f.). Kristna tror även att världen kommer att gå under, och efter detta kommer Jesus att komma tillbaka för att, utifrån hur man levt sitt liv, döma alla människor, levande som döda. Och de som levt ett rättfärdigt liv kommer att få leva förevigt tillsammans med Gud (Mattsson m.fl. 2002:225).

Texten framhäver inte något av könen och framställningen är mycket generell, vilket tyder på att den är könsneutral. Utöver detta har författaren valt att påpeka att *både* Eva och Adam åt av den förbjudna frukten, och att både man och kvinna har lika stor skuld till syndafallet, vilket kan ses som genusmedvetet då tolkningar av skapelsemyten ofta trycker på kvinnans svaghet (Sælid Gilhus och Mikaelsson 2003:236).

I delkapitlet *Vad är en människa?* och *Människans livssituation* beskrivs att kristna ser människan som skapade till Guds avbild, vilket leder till att vi har en särställning som Guds medarbetare. Utöver detta anses människan ha en fri vilja, det vill säga förmågan att själva välja mellan gott och ont. Meningen med livet är, för de kristna, att lära känna Gud och Guds avsikter. I och med att kristna ser människan som Guds medarbetare anser de att vi har ett unikt ansvar för andra människor, att bry sig om andra är således att bry sig om Gud. Detta har lett till att många kristna vill hjälpa människor i behov av stöd och hjälp, till exempel Moder Teresa som vigde sitt liv åt att hjälpa andra (Mattsson m.fl. 2002:230 ff.).

I den följande texten tar författaren upp frågor och heta debattämnen som ställer den kristna människosynen och moralen på sin spets, till exempel kvinnliga präster och homosexualitet. Enligt författaren har kvinnor, inom den protestantiska kyrkan i Sverige,

kunnat vigas till präster sedan 60-talet, men det finns än idag många män som kritiserar denna rättighet, ofta med stöd från olika bibelcitater. Att vissa manliga präster vägrar samarbeta med kvinnliga präster samt att det finns många fall med direkt utfrysning av kvinnliga präster kan ses som ett tydligt tecken på hur den manliga dominansen inom kristendomen fortfarande är stark och livskraftig (Mattsson m.fl. 2002:237).

I det stora hela kan de två ovan behandlade delkapitlen ses som könsneutrala, med viss genusmedvetenhet. I slutet på det andra delkapitlet presenterar dock författaren skillnader som faktiskt finns inom kyrkan och kristendomen än idag. Tyvärr problematiserar eller utvecklar hon inte sitt resonemang i någon större grad, och om det hade gjorts skulle denna del av texten kunnat placeras som jämställdhetsmedveten, eller till och med genusmedveten. Som det ser ut nu räcker den dock inte längre än till steget som representerar könsmedvetenhet.

I det näst sista delkapitlet *En vandring mot målet* beskriver författaren hur man som kristen uppfattar frälsningsbegreppet. Utöver detta nämner författaren vad en gudstjänst innebär och betyder för kristna samt viktiga högtider inom kristendomen (Mattsson 2002:240 ff.). Då delkapitlet inte alls fokuserar på könen utan snarare på skillnader mellan olika kyrkosamfund är det neutralt ur ett könsperspektiv.

Frikyrkornas Sverige, det sista delkapitlet, tar upp och beskriver hur utvecklingen av frikyrkor förflöt under 1700- och 1800-talen. Författaren tar upp olika samfund, såsom lutherska och baptistiska. Därefter presenteras det kristna livet utifrån den etik Jesus undervisade och författaren lyfter två bibelcitater, varav det ena lyder: ”Ni har hört att det blev sagt: Öga för öga och tand för tand. Men jag säger er: värj er inte mot det onda. Nej, om någon slår dig på högra kinden, så vänd då också den andra mot honom” (Mattsson 2002:243 ff.).

Även denna text är beskriven och framställd genom generella beteckningar vilket innebär att den är könsneutral. Författaren har dock valt att ta med ett känt bibelcitat från Bergspredikan i vilket Jesus säger att man ska vända *honom* andra kinden till. Detta kan ge en stereotyp bild av män som de enda som brukar fysiskt våld. Författaren hade kunnat använda detta citat som underlag för en diskussion, vilket i sin tur hade kunnat lyfta texten till att bli jämställdhetsmedveten.

Sammanfattar man de ovan analyserade delkapitel i *Söka svars* kristendomskapitel framgår det att den största delen av texten kan uppfattas som könsneutral i sin framställning, och att några rader i ett av delkapitlen gick att fastställa som könsmedvetna. Samtidigt finns även delar i texten, vilka om de hade ytterligare diskussionsfrågor, eller problematisering, skulle kunna rubriceras som jämställdhetsmedvetna eller till och med genusmedvetna.

4.2 Gud. Fader, moder eller enbart gudomlig?

4.2.1 Människan och tron

I bokens kristendomskapitel finns det fem delkapitel som behandlar Gud och det gudomliga; *Trosläran, Fadern, Sonen, Anden* samt *Kristus som både Gud och människa*.

I det förstnämnda delkapitlet beskriver författaren vad man som kristen, utifrån trosbekännelsen, tror på (Björilin 2003:101). Författaren har i denna text utgått från den kristna trosbekännelsen, där begreppen fadern, sonen och den Helige Ande ingår. I och med detta kan man påstå att han enbart överfört fakta och texten kan ses som könsneutral. Samtidigt tar han heller inte upp att en del kristna idag ser på Gud som annat än något manligt och på grund av detta, att Gud enbart beskrivits genom maskulina begrepp, kan man påstå att texten upprätthåller könsmyter där det manliga ses som gudomligt, vilket i sin tur leder till att texten även kan uppfattas som könsmytsförstärkande.

I det andra delkapitlet *Fadern* presenteras Gud. Författaren skriver att Gud skapat hela universum samt att människan är skapad till Guds avbild, vilket, enligt kristna, betyder att människan är Guds medskapare, människan är fri och ansvarig för sina handlingar samtidigt som de, till skillnad från andra levande ting, har ett speciellt förhållande till Gud (Björilin 2003:102 f.). I denna text ser man att författaren varit noga med att inte könsbestämma Gud, genom att aldrig använda sig av personligt pronomen för att reflektera tillbaka till Gud. Härigenom kan texten uppfattas som neutral i avseende till kön. Samtidigt har författaren använt sig av *Fadern* som rubrik till texten, och genom detta har Gud könsbestämts. Därigenom bör texten placeras på ett av trappans lägre steg, nämligen könsmytsförstärkande eftersom beskrivningen gör mannen mer gudomligt lik än kvinnan.

Det tredje delkapitlet, *Sonen*, beskrivs Jesus. Enligt författaren var Jesus en man från Nasaret som i 30-årsåldern framträder som en omstridd lärare. Hans aktiva tid är mycket kort, men ändå tycks han ha påverkat många människors liv (Björilin 2003:103). Texten är neutral i sitt uttryck, då den i stora drag beskriver fakta om Jesus.

Delkapitlet *Anden* beskriver att den inspiration som de kristna fick efter att Jesus gjort sin himlafärd kallas för Anden och det ses som Gud i en osynlig och livsgivande gestalt (Björilin 2003:104). Även denna text kan uppfattas som neutral i sitt uttryck, samtidigt beskrivs dock Anden som en del i gudomen (Björilin 2003:104) och i tidigare kapitel har man presenterat Gud som fadern, det vill säga som något manligt. Vid en sådan koppling kan man även påstå att texten till viss del är könsmytsförstärkande.

I det sista delkapitlet *Kristus som både Gud och människa* skriver Björlin (2003:104 f.) att Gud genom att bli människa i Jesus uppenbarar sig på ett sätt som saknar motsvarighet i andra religioner. Författaren framhäver att Jesus föddes av en jordisk kvinna, Maria, men har Gud som fader. Trots att författaren har varit noga med att inte sätta ett pronomen på Gud är det ändå svårt att se Gud som något annat än manlig då det om och om igen står att Gud är Jesus *fader*. Beskriver man Gud som Jesus far leder det till att Gud uppfattas som manlig. I och med detta kan texten klassificeras som könsmytsförstärkande, eftersom det gudomliga framhävs som något av/med manligt kön.

En sammanfattning av de delkapitel som berör Gud och det gudomliga framhäver att majoriteten av texterna faktiskt verkar könsmytsförstärkande.

4.2.2 Relief

I bokens kristendomskapitel finns fyra delkapitel som faller under kategorin Gud och det gudomliga; *Treenigheten, Gud Fader allsmäktig, Jesus Kristus, Guds enfödde son* samt *Den helige Ande*. I det förstnämnda skriver författarna att "[t]anken på Gud som Fader finns både i Gamla och Nya Testamentet men framträder framför allt i Nya Testamentet, där detta inte enbart är en bild utan en egenskap hos Gud. Tanken på Jesus som Guds son för nämligen med sig att Gud också blir fader i egentlig mening". Författarna hävdar även att det inom den kristna tron har uppkommit riktningar som använder ett mer abstrakta gudsbegrepp (Tidman m.fl. 2003:84 f.). I det andra delkapitlet tar författarna upp Gud i en djupare mening och de skriver om olika typer av gudsbevis. De hävdar även att många kristna anser "[a]tt vetenskapligt bevisa Guds existens eller att *han* skapat världen skulle förringa Guds storhet" (min kursivering) (Tidman m.fl. 2003:85). I det tredje delkapitlet beskrivs Jesus närmre, och framför allt Jesus som både Gud och människa samt tron på Jesus som Guds son. Författarna lyfter även Jesus stora roll för och inom kristendomen samt olika sätt att försöka förstå sambandet mellan Jesus och Gud (Tidman m.fl. 2003:86 f.). I det sista delkapitlet nämner författarna den Helige Ande. Även Anden är en del av Gud och kan uppfattas som Guds sätt att ge sig till känna för mänskligheten i kyrkan, Anden är alltså den del av Gud som idag står närmast människan (Tidman m.fl. 2003:87 f.).

Texten som berör Gud och det gudomliga kan till viss del uppfattas som neutral i sin framställning. Men, i texten framställs Gud uttryckligen som man samtidigt som Gud gång på gång refereras till som fader. Att oreflekterat framställa Gud som en manlig gestalt gör att texten i stor utsträckning uppfattas som könsmytsförstärkande, eftersom den upprätthåller en bild av att mannen är mer lik Gud och således som gudomligare än kvinnan.

4.2.3 Söka svar

I detta avsnitt kommer det delkapitel som uttryckligen behandlar Gud och det gudomliga i *Söka svar* att analyseras, nämligen *Gud: Fadern, Sonen och Den helige Anden*. I detta står det skrivet att kristna anser att det endast finns en Gud, men Gud kan uppenbara sig på tre olika sätt, vilket kallas för treenigheten. Enligt kristen tradition uppfattas Gud som fader och faderns främsta egenskap är kärlek. Men Gud är även Sonen, Jesus Kristus, som dog på korset för människornas synders skull. Samtidigt är Gud den Helige Ande, det vill säga den kraft och ständiga närvaro som hjälper människorna att fortsätta leva i enlighet med Guds vilja (Mattsson m.fl. 2002:226 f.).

Texten är i det stora hela könsneutral, det talas generellt om människor och författaren verkar vara medveten om att inte könsbestämma Gud genom att inte använda manliga pronomen. Trots författarens medvetenhet görs ändå beskrivningen av Gud som fader. Detta kan i längden ses som könsmytsförstärkande då det upprätthåller mannen som gudomlig. Författaren har dock efter texten placerats en diskussionsuppgift; ”Vad säger du om att kalla Gud för Fader? Kan man inte säga Moder som till exempel den svenska Sofiarörelsens kvinnor gör?” (Mattsson m.fl. 2002:227). I och med denna uppgift blir texten istället jämställdhetsmedveten, eftersom den problematiserar ojämlika skillnader mellan män och kvinnor.

Sammanfattningsvis kan det delkapitel som berör Gud och det Gudomliga ses som könsneutralt i sin framställning. Vid ett ställe framkommer även en medvetenhet kring genusdebatten, då frågan om Gud som moder lyfts, och i och med detta kan delar av texten även uppfattas som jämställdhetsmedveten.

4.3 Gud i bild

4.3.1 Människan och tron

I samband med det delkapitel som beskriver Gud och det gudomliga har författaren valt att presentera en bild där Maria, Gud och Jesusbarnet framträder¹³. Enligt bildtexten ska bilden visa hur Fadern omsluter Maria med Jesusbarnet, och över Marias huvud syns även en duva, som en symbol för den helige Ande (Björilin 2003:102). Det mest framträdande med bilden är dock att Gud blivit avmålad som en äldre man med långt vitt/ljust skägg. Att författaren valt att ta med en bild som denna, utan att någonstans ställa sig frågande till eller låta eleverna reflektera kring att Gud faktiskt är avmålad som man leder till att bilden kan uppfattas som könsmytsförstärkande, eftersom den mycket tydligt upprätthåller synen på mannen som mer

---

¹³ Se bilaga 1 bild 1

lik Gud och således mer gudomlig än kvinnan. Även om författaren valt att problematisera och reflektera över bilden skulle man ändå kunna ställa sig frågande till valet av den. Dels är det inte är säkert att eleverna läser bildtexten eller gör övningsuppgiften, dels är det vanligt att bilder omedvetet etsar sig fast i minnet hon människor. Även om man läst reflektioner och gjort alla uppgifter lever ändå bilden, där Gud framställs som äldre man, kvar.

4.3.2 Relief

I bokens kristendomskapitel vid det delkapitel som berör Gud och det gudomliga har författarna placerat en bild på ett bokomslag från 1500-talet¹⁴. På bilden flyger Gud över jorden invirad i ett skycke, avbildad som en äldre gråhårig man med bar muskulös överkropp (Tidman m.fl. 2003:85). Samma bild återkommer även på sida 94, då författarna diskuterar och jämför olika religioners gudsbilder.

Man kan ställa sig frågande till varför författarna valt att ta med en bild som denna, utan att på något sätt problematisera eller diskutera framställningen av Gud som man. Hade man valt att lägga upp det via en diskussion skulle bildanvändandet klassificerats som jämställdhetsmedvetet och till viss del även genusmedvetet. Men som det ser ut nu placeras bilden och bildtexten på ett av genustrappans lägre steg, som könsmytsförstärkande, eftersom den upprätthåller synen på Gud som man och såldes synen att mannen är mer gudomlig än kvinnan. Som i ovanstående text kan även man ställa sig frågande till varför man väljer att ta med en bild som uttryckligen framställer Gud som man över huvud taget.

---

¹⁴ Se bilaga 1 bild 2

5. Avslutning och diskussion

Syftet med uppsatsen är att utifrån ett genusperspektiv och genom analysmodellen genustrappan, med fokus på kvinnan och Gud i kristendomskapitlet, granska och analysera huruvida tre läroböcker i religionskunskap för gymnasiet uppfyller läroplanens, GY11, formuleringar rörande jämställdhet mellan könen.

Läroböckerna ger i majoritet en könsneutral bild av man och kvinna, det vill säga att de varken lyfter eller bortser från det ena eller det andra könet. En könsneutral framställning behöver dock inte vara jämställd eftersom, som Sky (2009:23) påpekar, då det inte finns något specifikt utskrivet rörande man eller kvinna är det mannen och det manliga som får stå som prototyp för den religiösa människan. En fortsatt diskussion rörande detta kommer att föras här nedan. Lärobokens framställning av Gud görs ofta utifrån treenighetsbegreppet, vilket innebär att Gud till största del framställs som fadern, sonen och den Helige Ande, därigenom kan man påstå att det är precis detta som läroböckernas Gud är – fadern, sonen och den Helige Ande. I och med läroböckernas framställning av kvinna och Gud kan en viss problematik uppstå. Bland annat visar resultaten att Gud allt som oftast framställs som man, vilket i sin tur leder till att uppfattningar om mannen som mer lik Gud och således mer gudomlig än kvinnan har, och får, fortsatt grepp i samhället. I undersökningen kan man även se att kvinnan och det kvinnliga ofta behandlas i ett eget kapitel, i en egen fråga eller uppgift eller genom korta stycken i den löpande texten. Att lägga upp det på detta sätt, menar Sky (2009:23), kan få konsekvensen att religionen uppfattas som något som är till för män, och kvinnor enbart ses som en tilläggskategori.

I den följande texten kommer läroböckernas framställning av kvinnan och Gud att sättas i relation till gällande läroplan och en diskussion rörande framställningen kopplat till tidigare forskning kommer även att föras. För att kunna knyta samman diskussioner och olika trådar kommer även en sammanfattande diskussion att ske. Under arbetets gång har nya idéer och tankar vuxit fram, därför lämnas det här nedan även förslag till hur man skulle kunna utveckla delar av denna uppsats. Härigenom är kapitlet uppdelat i fyra olika delkapitel: *Läromedlen i relation till läroplanen*, *Läromedlen i relation till feministteologi*, *Sammanfattande slutsatser* samt *Förslag till vidare forskning*.

I uppsatsen har tre olika läroböcker för gymnasiet använts. Jag är medveten om den uppsjö som finns att tillgå och därmed vill jag poängtera att resultaten som framkommit vid detta arbete inte står för läroböcker. Samtidigt liknar resultaten från denna undersökning resultaten från tidigare undersökningar, såsom *I enlighet med skolans värdegrund?*(2006) samt

Kristendomen ur ett genusperspektiv (2010), vilket torde tyda på att det finns en problematik i svenska läroböcker i religion då det kommer till ett jämställt framställande av kvinna och man. Till undersökningen har endast de sidor som berör kristendomskapitlet undersökts närmre och det är utifrån detta som diskussioner och slutsatser startats och tagits. Att låta ett kapitel tala för en hel bok bör inte göras, och därmed poängteras att det endast är framställningen av kvinnan och Gud i kristendomskapitlet som presenterats och diskuterats. Samtidigt kan man ställa sig frågande till hur mycket författarna ändrar sig i sitt språk och sina beskrivningar böckerna igenom, kanske kan ett kapitel tala för en hel bok. Till sist bör man även vara medveten om att böckerna som undersökts skrevs då en tidigare läroplan, Lpf 94 var i bruk, men då beskrivningen av skolans värdegrund är den samma i båda läroplanerna har detta inte någon större betydelse då det kommer till resultaten av denna undersökning.

I detta arbete har genustrappan använts som analysverktyg, och den har varit till mycket stor hjälp vid analyserandet av lärobokstexterna. Samtidigt kan den ses som ett problematiskt hjälpmedel i det att den består av fasta termer med fasta definitioner vilka ska appliceras på valda textavsnitt. För vad är, till exempel, *egentligen* en neutral text? I detta arbete har jag till fullo utgått från de givna definitionerna till respektive steg på genustrappan då jag tolkat läroböckernas texter. I och med detta betyder det att neutrala texter är texter som varken beskriver eller problematiserar ojämlika skillnader mellan män och kvinnor samt texter som inte utnyttjar befintligt underlag för köns- och genusreflektioner. Problematiken ligger dock i att definitionen är tolkningsbar samtidigt som den är så pass öppen att två, eller flera textavsnitt, som inte alls tycks likna varandra kan placeras på samma steg. Härigenom bygger min analys och tolkning av läroböckerna på en tolkning av genustrappans olika steg.

Till sist bör även tilläggas att jag är kvinna, och genom det syfte som valts och det kön jag råkar ha, kan tolkningar och slutsatser som gjorts och dragits varit påverkade av just detta. Att jag tidigare skrivit en uppsats med liknande perspektiv kan även ha påverkat mig att se saker och således göra tolkningar som andra kan se som hårddragna. Man kan aldrig, helt och fullt, komma undan från sig själv och sina tidigare erfarenheter eller åsikter. Jag har dock gjort mitt yttersta för att i denna uppsats vara så objektiv i mitt tolkande och i mina slutsatser som möjligt.

5.1 Läroböckerna i relation till läroplanen

I GY11 framgår det att skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla de värden som vårt samhällsliv vilar på, såsom människolivets okränkbarhet, alla människors lika värde samt jämställdhet mellan kvinnor och män. Det framgår även att ingen i skolan ska utsättas för

diskriminering på grund av till exempel kön, etnisk tillhörighet eller religion (Skolverket 2011b:5). Kopplar man samman kraven från läroplanen med stegen på genustrappan krävs det att texterna når upp till steg 1, för att läroböckerna ska stämma överens med kraven i läroplanen.

I *Människan och tron* tycks det inte finnas någon bakomliggande tanke då det kommer till kön, genus och jämställdhet. Ser man till hela kristendomskapitlet är det främst könsneutralt skrivet. Ibland kan dock texterna vid första anblick ses som neutrala i sin framställning, men då man granskar dem ytterligare framträder begrepp och antydningar genom vilka man kan se dem som könsmytsförstärkande. På ett ställe i texten tar författaren upp diskussionen rörande kvinnliga präster och därigenom kan en liten del av texten som helhet ses som könsmedveten. Vid beskrivningen av Gud och det gudomliga tycks den generella och neutrala beskrivningen att försvinna, och istället framträder texter som i mycket stor grad är könsmytsförstärkande, vilket är mycket oroväckande då det talar emot läroplanens uppsatta mål om jämställdhet. Utöver detta finns det i boken inga frågor eller uppgifter som på något sätt berör eller tar upp vare sig man, kvinna, manligt, kvinnligt, kön, genus eller jämställdhet.

Reliefs kristendomskapitel kan ses som generellt neutralt, då större delen av texten går att placera på genustrappans steg 0. Denna neutralitet har dock vissa undantag. En mycket kort del av avsnittet går att placera på trappans steg 1, som könsmedveten, då författarna beskriver att det idag finns en skillnad mellan mäns och kvinnors rättigheter. Utöver detta finns delar i texten som verkar könsmytsförstärkande, framför allt i de delkapitel som berör Gud och det gudomliga. Tydligast syns det då författarna uttryckligen refererar till Gud som *han* samt presenterar Gud som fader.

Som i den ovan beskrivna läroboken tycks det inte heller finnas någon bakomliggande genustanke. Detta framgår främst av att majoriteten av de namngivna exemplen är män medan de kvinnliga exemplen enbart är tre; Eva, Maria och Moder Teresa. Till detta hör att författarna uttryckligen skrivit ut att det västerländska samhället vilar på demokratisk grundsyn med ideal som frihet och jämlikhet. Ingen människa eller folkgrupp får förtryckas eller diskrimineras, *och mellan könen ska det råda jämställdhet*. Frågan är dock om de själva kan leva upp till det de hävdar?

I *Söka svar* kan man uppfatta en viss medvetenhet om genusdebatten då, trots att de namngivna exemplen i kristendomskapitlet i majoritet är män, kvinnorna har fått en relativt stor plats. Att både Eva och Adam beskrivs som ansvariga till utvisningen från paradiset tyder även det på en viss genusmedvetenhet, då det i de flesta fall enbart brukar vara Eva som skuldbeläggs.

Generellt är kapitlet neutralt i sin framställning, och som ovan beskrivna läroböcker innehåller även kapitlet delar som kan klassificeras som könsmedvetna och könsmytsförstärkande. Utöver detta finns det i denna bok ett kort stycke som kan placeras på genustrappans steg 2, nämligen som jämställdhetsmedveten, eftersom författaren valt att problematisera beskrivningen av Gud som fader, genom att ställa frågan om man istället skulle kunna se Gud som moder.

Som det står skrivet i början av detta delkapitel måste läromedlen nå upp till steg 1 på genustrappan för att kunna uppnå läroplanens mål och formuleringar rörande jämställdhet, men som det framgår av den genomförda läromedelsanalysen uppnår inte de undersökta böckerna detta krav. På vissa platser och i korta sekvenser når böckerna upp till läroplanens grundnivå, men generellt och övergripande är läromedlen snarare representativa för det könsneutrala trappsteget. Att alla böcker även innehåller textavsnitt som är karaktäristiska för ett av trappans lägre steg, det könsmytsförstärkande, är mycket oroveckande då de på detta sätt fortsätter att sprida en förvriden bild av man och kvinna, manligt och kvinnligt. Samtidigt, genom de sekvenser som representerar trappans lägre steg, arbetar och talar även läromedlen emot läroplanens krav på jämställdhet.

Sammanfattningsvis framgår det att de undersökta läromedlen i mycket liten grad lever upp till läroplanens mål och att de även, vilket är mycket oroveckande, på vissa ställen i texten kan uppfattas motarbeta läroplanens uppsatta krav och mål!

5.2 Läroböckerna i relation till feministteologi

Vid undersökningen av läromedlen framkom det tydligt att alla kan uppfattas som generellt könsneutrala, något som vid en första anblick kan ses som positivt eftersom varken det ena eller det andra könet lyfts eller framhävs mer än det andra. Detta bör dock sättas i relation till Skys (2009:22 ff.) påstående om den religiösa människan, *homo religiosus*, vilket innebär att när det inte tydligt framgår om man talar om kvinna eller man, är det mannen som får stå som prototyp för mänskligheten. I och med detta kan man ifrågasätta om böckerna verkligen är så neutrala i sin framställning som man vid första anblick kan tänkas tycka och tro. Genom att skriva begrepp som människa eller kristna, utan att göra ett ytterligare förtydligande, skriver man om mannen eller den kristna mannen. Denna syn på läromedlen förstärks dessutom genom att kvinnan, till exempel frågan angående kvinnliga präster, tas upp och diskuteras ytterligare antingen i ett eget stycke, i ett eget delkapitel eller via en fråga. Precis som Sky (2009:22 ff.) påstår beskrivs först religionen i generella termer för att sedan beskriva kvinnan och frågor rörande kvinnor och kvinnlighet. Något som leder till att kvinnan ses som en

tilläggskategori, medan mannen uppfattas som det neutrala och normen. Kvinnan framskrivs således, medvetet eller ej, som en motsats till det manliga, hon blir en motsats till normen.

Under analysen av läroböckerna framkom det även att många av författarna, medvetet eller omedvetet, gjort Gud till man. Detta visas främst i läroboken *Relief* där det uttryckligen står att Gud är en han, men även i *Människan och tron* kan Gud uppfattas som manlig, eftersom Gud enbart presenteras i form av fader. De båda böckernas beskrivning av Gud som man förstärks ytterligare genom att de båda har med bilder på Gud, avmålad som just en man/äldre herre. Genom en sådan framställning sker en fortsatt framhållning av mannen som mer lik Gud, och såldes mer gudomlig än kvinnan.

I *Söka svar*, har författaren valt att ifrågasätta könsbestämmelsen på Gud genom att skriva ut en fråga till eleverna; ”Vad säger du om att kalla Gud för Fader? Kan man inte säga Moder som till exempel den svenska Sofiarörelsens kvinnor gör?” (Mattsson m.fl. 2002:227). Samtidigt för man via språket in betydelser som man kanske inte alltid tänkt sig, och genom att tala om Gud som *antingen* fader eller moder kan det leda till att man uppfattar Gud som två olika gudar, och att man i längden kan välja vilken av dessa gudar man vill tro på. Den manliga och normativa eller den kvinnliga motsatsguden. I läroböckerna hade man således kunnat utveckla frågeställningen genom att ifrågasätta om det är rätt att könsbestämma Gud över huvud taget, är Gud verkligen en han eller en hon. Kan inte Gud få vara en den, ett det eller kanske en hen? Enligt Eriksson (2004:29 f.) kan ett språk där Gud beskrivs utan könliga termer försvåra det inneliga gudsförhållandet. Men behöver verkligen Gud ha ett kön för att kunna uppfattas som personlig? Varför kan inte Gud bara få vara Gud, där det gudomliga är ett eget självdefinierat kön. Jag ställer mig frågande till om förhållandet till Gud ligger i könet, eller om människans förhållande till det gudomliga ligger i Gud som Gud?

Enligt Jansdotter Samuelsson (2004:27) har feministteologin till uppgift att synliggöra androcentriska normer, det vill säga att centrala tolkningar, normer och teman bygger på mäns erfarenheter. Samtidigt har feministteologer till uppgift att erbjuda alternativa perspektiv, som framhåller kvinnan. De undersökta läromedlen kan anses spegla androcentriska strukturer bland annat då beskrivningar och framställningar i majoritet bygger på historiska män och manliga förebilder. Kanske kan detta vara en klar spegelbild av det historiska samhället, eller så är det en *vald* spegelbild av det historiska samhället. För om man väljer att rikta spegeln åt ett annat håll, eller åt två håll samtidigt, kanske man får en helt annan syn – en bredare syn och såldes även en bredare förståelse. Ett exempel på att ändra spegelriktning är författaren Elisabeth Schussler Fiorenza (1994) och hennes bok *In Memory of Her – A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*. Bland annat beskriver hon Jesus som ett

barn av Visdom¹⁵ och att beskrivningen av Gud genom manliga termer kommer från det tidiga patriarkaliska samhället. Tidigare talade man om det gudomliga paret, men detta avkastades tidigt, vilket ledde till att man förkastade synen på manligt och kvinnligt som två absoluta principer. Samtidigt kunde man inte undgå en patriarkalisk förståelse av Gud, där Gud sågs som mannen och landet Israel som Guds fru eller brud.

Att i läroböcker lyfta alternativa tolkningar, såsom Schusslers, kan leda till en bredare förståelse av ett fenomen, en tro, en person eller en hel religion. Det leder även till att man inte blir låst i en tidigare, i vissa fall androcentrisk, syn på religionen. Att i läroböcker erbjuda fler synsätt än ett leder dels till en djupare förståelse, dels erbjuder det eleverna att själva kunna välja vad de vill och kan tro på.

5.3 Sammanfattande slutsatser

Utifrån ovanstående resonemang och ifrågasättanden kan man påstå att läroböckerna har en lång väg att gå för att kunna ses jämställda dels i relation till läroplanens fastslagna mål, dels i relation till tidigare feministteologisk forskning. Frågan är dock hur man som läromedelsförfattare ska lägga upp lärobokstexterna så att de blir ”korrekta” ur ett genusperspektiv.

Det största problemet kan tyckas vara att det svårt att bortse från historien. Som det ser ut i kristna länder idag så har de flesta en lång patriarkalisk historia, vilket inneburit att det är män som har suttit vid makten och det är således män som haft tolkningsföreträde. Det är även svårt, kanske omöjligt, att hävda att Jesus inte var en man, eller att det inte var Martin Luther som drev igenom reformationen på 1500-talet. Men dessa fakta bör inte hindra att man även lyfter andra perspektiv, exempelvis att Martin Luther hade en fru, Käthe, som även hon hade många och starka åsikter, eller att det är mycket troligt att Jesus även hade kvinnliga lärjungar.

I framtiden hoppas jag att de läroböcker som ges ut ger en mer jämställd bild av könen, både vid framställningen av historien och vid framställningen nutiden. Att problematisera och ifrågasätta i läroböcker kan vara en bra start mot ett mer jämställt samhälle, men samtidigt har jag svårt att se att det är där det egentliga problemet ligger. Genom historien är det framför allt västerländska, medelålders män som har haft tolkningsföreträde, och detta har lett till en viss syn på religionen och den religiösa människan, vilket i sin tur lett till både tradition och normalisering. Att ifrågasätta denna norm i läroböcker är ett viktigt steg på vägen mot jämställdhet, men för att nå dit krävs mer än enbart problematisering. Det handlar om att

---

¹⁵ Från grekiskans Sophia

ändra på traditioner och normer, och få ”de nya” synsätten och tolkningarna att uppfattas som lika korrekt och rätta som de tidigare. När ska problematiseringen sluta att ses som just en problematisering av ”vanlig” och neutral fakta? När blir problematiseringen och ifrågasättandet fakta i sig självt? Kommer man någon gång kunna påstå att Gud *är* kvinna, eller könslös, utan att göra det som ett brott mot normen.

5.4 Förslag till vidare forskning

Som Härenstam (1993) hävdar och som Wickström (2011) hävdar, används läroböcker i stor utsträckning i undervisningen, men användandet av dem kan leda till både gott och ont. Där det goda handlar om elever ökade förmåga till inlevelse och det mindre goda handlar om att läroböckernas texter okritiskt förs vidare. I och med att många av dagens läroböcker inte tycks leva upp till de krav och mål som finns specificerade på läroplanen kan det vara av vikt att, genom intervju eller observation, se till och undersöka *hur* lärare faktiskt använder sig av böckerna i undervisningen. Förs texterna okritiskt vidare, hjälper läraren eleverna att ifrågasätta texterna eller kanske ifrågasätter eleverna själva den skrivna texten.

Att undersöka läroböckerna är ett viktigt led i vägen mot ett jämställt samhälle, men att se till hur böckerna och texterna faktiskt används i skola och undervisning ger en tydligare och bättre bild av (skol)verkligheten. En idé till vidare forskning kan såldes vara att sätta resultaten av dels min egen, dels Holmström, dels skolverkets läroboksanalyser i relation till skolverkligheten genom exempelvis observation eller intervju med elever och/eller lärare.

Källförteckning

Material

Björlin, Ola, 2003: *Människan och tron*. Stockholm: Bonnier Utbildning AB

Mattson, Malin m.fl., 2002: *Söka svar – Religionskunskap Kurs A&B*. Stockholm: Liber (Almqvist&Wiksell)

Tidman, Nils-Åke m.fl., 2003: *Relief – Religionskunskap A Plus*. Uppl. 2. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Litteratur

Backman, Jarl, 2008: *Rapporter och uppsatser*. Uppl. 2:6. Lund: Studentlitteratur

Bowie, Fiona, 2006: *The Anthropology of Religion: An Introduction*. Uppl. 2. Oxford: Blackwell Publishing Ltd

Dalevi, Sören & Osbeck, Christina, 2012: *Kyrkopedagogik i Munkfors – En utvärdering av ett samarbetsprojekt skola-kyrka*. Studier i de samhällsvetenskapliga ämnenas pedagogik nr 20. Karlstad: Karlstad University Press

Edwertz, Mona & Lundström, Lars, 2003: *Jämställdhets- och genusperspektiv i kurslitteraturen – En granskning av den obligatoriska litteraturen för det allmänna utbildningsområdets inledande 40 poäng i den nya lärarutbildningen vid Karlstads universitet*. Arbetsrapport 2003:1

Eriksson, Anne-Louise, 2004: *Genusperspektiv på teologi*. Stockholm: Högskoleverket

Halkes, Catarina, 1979: *Feministteologi – en modell för befrielse*. I: Byström Janarv, Görel m.fl. (red.), *Halva himlen är vår*. Stockholm: Gummessons Bokförlag. S: 13 – 36.

Hartman G, Sven, 2000: *Hur religionsämnet formades*. I: Almén, Edgar m.fl., *Livstolkning och värdegrund – Att undervisa om religion, livsfrågor och etik*. Linköpings universitet: Skapande vetande nr 37. S: 212 – 251.

Hartman, Sven, 2011: *Perspektiv på skolans religionsundervisning*. I: Löfstedt, Malin (red.), *Religionsdidaktik – mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Lund: Studentlitteratur. S: 19 – 34.

Hirdman, Yvonne, 2003: *Genus – om det stabila föränderliga former*. Uppl. 2:1. Stockholm: Liber AB

Härenstam, Kjell, 1993: *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Härenstam, Kjell, 2000: *Kan du höra vindhästen? – Religionsdidaktik om konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur

- Jansdotter Samuelsson, Maria, 2011: Feministisk teologi – vad är det och hur görs det? I: Jansdotter Samuelsson, Maria m.fl. (red.), *Kön, teologi och etik – En introduktion*. Lund: Studentlitteratur. S: 27 – 41.
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olov, 2010: *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppl. 5. Uppsala: Kunskapsförlaget AB
- Levengood, Mark & Lindell, Unni, 2001: *Gamla tanter lägger inte ägg*. Stockholm: Piratförlaget
- Lärarnas Riksförbund 2008: *Lärarboken 08/09*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund
- Malmström, Sten m.fl., 2006: *Bonniers svenska ordbok*. Uppl. 9. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB
- Miller, Casey & Swift, Kate, 1979: Kvinnorna och det religiösa språket. I: Byström Janarv, Görel m.fl. (red.), *Halva himlen är vår*. Stockholm: Gummessons Bokförlag. S: 92 – 105.
- Radford Reuther, Rosemary, 1998: *Sexism and God-talk: Toward a Feminist Theology*. Boston: Beacon Press
- Sælid Gilhus, Ingvild och Mikaelsson, Lisbeth, 2003: *Nya perspektiv på religion*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Sky, Jeanette 2009: *Genus och religion*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur
- Schussler Fiorenza, Elisabeth, 1994: *In Memory of Her – A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*. New York: Crossroads
- Wickström, Johan 2011: Didaktisk textkompetens. I: Löfstedt, Malin (red.), *Religionsdidaktik – mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Lund: Studentlitteratur. S. 157 – 176.

Elektroniska källor

- Bibelfrågan – ett interaktivt lexikon över bibeln och kristen tro, 2012: Maria Magdalenas Evangelium. <http://www.alltombibeln.se/bibelfragan/magdevan.htm> (2012-12-11)
- Liber, 2013a: Genus – om det stabila föränderliga form. <http://www.liber.se/Facklitteratur/Pedagogik/Vardegrund---etik-och-mangfald/Genus/#furtherdescription> (2013-01-21)
- Liber, 2013b: Söka Svar. <http://www.liber.se/Gymnasium/Hogskoleforberedande-amnen/Religionskunskap/Religionskunskap-1/Kurslaromedel/Soka-svar-1-2/#furtherdescription> (2013-01-18)
- Katolik.nu, 2012: Kristendom. <http://www.katolik.nu/kristendom.html> (2012-11-19)

Nationalencyklopedin 2012a: Sverige.

<http://www.ne.se/lang/sverige/religion> (2012-11-12)

Nationalencyklopedin, 2012b: Kristendom.

http://www.ne.se.bibproxy.kau.se:2048/lang/kristendom?i_whole_article=true (2012-11-19)

Nationalencyklopedin, 2012c: Treenighetsläran.

<http://www.ne.se/kort/treenighetsl%C3%A4ran> (2012-12-11)

Nationalencyklopedin, 2012d: Reformationen.

<http://www.ne.se/lang/reformationen> (2012-12-11)

Skolverket, 2000: *Kursplan religionskunskap A RE1201 - Religionskunskap A*. Inrättad 2000-07 SKOLFS: 2000:8.

http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/2.606/2.3300/sok-amnen-och-kurser/subjectKursinfo.htm?subjectCode=RE&courseCode=RE1201#anchor_RE1201 (2012-11-21).

Skolverket, 2009a: *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf94*.

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D1071 (2012-08-16).

Skolverket, 2009b: Det vidgade textbegreppet.

<http://www.skolverket.se/kursplaner-och-betyg/2.2454/2.2911/2.3115/ett-vidgat-textbegrepp-1.14749> (2012-12-18).

Skolverket, 2011a: *Religionskunskap 1*. Kurskod: RELREL01, inrättad 2011

<http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/gymnasieutbildning/amnes-och-laroplaner/rel> (2012-11-21)

Skolverket, 2011b: *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan 2011*.

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2705 (2012-08-16).

Skolverket, 2012: Lagar och regler.

<http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/juridisk-vagledning/2.6125> (2012-12-14)

Rapporter och uppsatser

Holmström, Sofia, 2010: *Kristendomen ur ett genusperspektiv – En granskning av ett urval läromedel i religion för gymnasieskolan*. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/26118>

(2012-11-07).

Skolverket, 2006: *I enlighet med skolans värdegrund? – En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker.*

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publication?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D1659 (2012-11-07).

Övriga källor

Ottosson, Ulf, 2011: Kommentar i text (2011-05-27)

Bilaga 1

Bild 1

Bild 2

